

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการแนวทางการจัดการหนี้สินของครอบครัว ชุมชนบ้านหัวเขา
ต.หัวเขา อ.เดิมบางนางบวช จ.สุพรรณบุรี

โดย นางแดงอ่อน แซ่มกลิ่น และคณะ

30 มิถุนายน 2552

1059
12 SEP 75

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการแนวทางการจัดการหนี้สินของครอบครัว ชุมชนบ้านหัวเขา
ต.หัวเขา อ.เดิมบางนางบวช จ.สุพรรณบุรี

โดย นางแดงอ่อน แซ่มกลีน และคณะ

30 มิถุนายน 2552

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการแนวทางการจัดการหนี้สินของครอบครัว ชุมชนบ้านหัวเขา
ต.หัวเขา อ.เดิมบางนางบวช จ.สุพรรณบุรี

ทีมวิจัยโครงการ

1. นางแดงอ่อน	แหม่มกลีน	หัวหน้าทีมวิจัย
2. นางทองออม	กฤษณา	ทีมวิจัย
3. นางลัดดา	โพธิฤทธิ์	ทีมวิจัย
4. นางนิรันดร์	พวงมาลี	ทีมวิจัย
5. นางสะอาด	เขาเงิน	ทีมวิจัย
6. นางบุญยัง	จันทร์ลอย	พี่เลี้ยงโครงการวิจัย
7. นางสาวอาภรณ์	ธรรมรัตน์	ที่ปรึกษาโครงการ
8. นางสาวขวัญธนา	พวงรัตน์	ที่ปรึกษาโครงการ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิก อบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่น ๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาค ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างมาก ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.สำนักงานภาค จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาใน รูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็น

วิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
หลักการและเหตุผล	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	1
คำถามการวิจัย	2
คำถามย่อย	2
ประเด็นการศึกษา	2
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	3
ขั้นตอนการดำเนินงานโครงการ	3
กลุ่มเป้าหมาย	4
ระยะเวลาดำเนินการ	4
บทที่ 2 บริบทชุมชน	5
ตำบลหัวเขา	5
ชุมชนหัวเขา หมู่ที่ 10	6
ชุมชนหัวเขาในอดีต	7
ชุมชนหัวเขาในเวลาปัจจุบัน	8
บทเรียนประสบการณ์และการจัดการหนี้สินของชุมชน	10
บทที่ 3 กระบวนการวิจัย	15
สรุป	51
บทที่ 4 ผลการวิจัยหนี้สิน	54
สถานการณ์หนี้สินของชุมชนหัวเขา หมู่ที่ 10	54
บทเรียนการจัดการหนี้สินของชุมชนหัวเขาหมู่ที่ 10	57
ปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลต่อการจัดการหนี้สินของครอบครัวสมาชิกกลุ่มบ้านหัวเขา	58
แนวทางที่เหมาะสมในการจัดการหนี้สินของครอบครัว ชุมชนบ้านหัวเขา	58
บทที่ 5 สรุปการวิจัยและข้อเสนอแนะ	61
สรุปการวิจัย	61
ปัญหาอุปสรรค	64
ข้อเสนอแนะ	64
ภาคผนวก	65
ข้อมูลรายรับ – รายจ่ายและต้นทุนการผลิตของครอบครัวสมาชิกวิจัย	66
รายชื่อผู้เข้าร่วมวิจัยหนี้สิน	68

บทที่ 1

บทนำ

หลักการและเหตุผล

ชุมชนบ้านหัวเขา หมู่ที่ 10 พัฒนา เป็นชุมชนเกษตรกรรม มีวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติ มีวัฒนธรรมที่เกื้อกูลให้เกิดความสมดุลในการดำเนินชีวิตทั้งด้านจิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง สมาชิกในชุมชนดำรงชีวิตคล้ายคนในสังคมเมืองมากขึ้น ความเจริญด้านวัตถุเข้ามามีถนนดีมีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ ชุมชนคิดว่าสิ่งเหล่านี้ดี แต่ไม่รู้เท่าทันว่าเมื่อความเจริญเข้ามา วิถีชีวิตชุมชนก็เปลี่ยนไป ถนนดีจากเคยเดินด้วยเท้าก็หันมาซื้อรถ ซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น หม้อหุงข้าว ที่วี ตู้เย็น พัดลม เตารีดและอื่น ๆ แม้แต่น้ำดื่มน้ำใช้ที่เคยดักจากบ่อมากินมาใช้ไม่ต้องเสียเงิน พอมีน้ำประปา ต้องเสียค่าน้ำ สิ่งที่เกิดขึ้นทำให้ชุมชนหัวเขาต้องหาเงินเพิ่มขึ้น พ่อแม่ต้องทำงานดิ้นรนเพื่อส่งลูกเรียน คิดว่าการศึกษายเป็นทางเดียวเท่านั้นที่จะทำให้ลูกหลานคนมีอาชีพที่มั่นคง จะได้ไม่ต้องมีวิถีที่ยากลำบากอย่างพ่อแม่ในปัจจุบัน พ่อแม่ที่ลูกหลานมีความประพฤติดี ขยันเรียนก็จบการศึกษาในระดับสูง รายที่มีความประพฤติไม่ดี ไม่ขยันเรียนเรียน ก็เรียนไม่จบ กลับมาเป็นภาระให้พ่อแม่เลี้ยงดูต่อไป

เกษตรกรที่ทำไร่ ทำนา ทำสวน เคยทำแบบธรรมชาติที่ไม่ใช้ยา เปลี่ยนการทำเกษตรแบบใหม่เร่งการแข่งขันเพื่อให้ได้ผลผลิตมากขึ้น มีการใส่ปุ๋ยเคมี ฉีดสารเคมี คนที่ต้องการได้ผลผลิตเพิ่มก็ใส่ปุ๋ยเพิ่มขึ้น ยาฆ่าวัชพืช ยาฆ่าแมลงก็ใช้เพิ่มขึ้น สิ่งไหนดีหรือมีคนมาแนะนำว่าดีกว่า ก็ซื้อมาใช้ มีบริษัทขายปุ๋ยขายยาเข้ามาแนะนำก็เปลี่ยนไปตามเขา ไม่ได้ทบทวนผลกระทบที่เกิดขึ้นกับอาชีพตน เช่น การใช้จ่ายในการผลิตเพิ่มขึ้น ดินเสีย น้ำเสีย ปลาและสัตว์อื่น ๆ ตายหมด หากินไม่ได้ต้องซื้อมากิน ค่าใช้จ่ายอื่นๆ เพิ่ม เช่น จ้างทุกอย่าง ธรรมชาติเสื่อมโทรมลงเรื่อย ๆ สุขภาพไม่ดีเจ็บป่วยบ่อย มีโรคแปลก ๆ เกิดขึ้น การบริโภคนิยมตามมา เครื่องนุ่งห่มใช้ตามสมัย ซื้อแพงเปลี่ยนบ่อย เครื่องใช้ไฟฟ้า ซีดี พัดลม ตู้เย็น โทรศัพท์บ้านมือถือ มีใช้ทุกหลังคาเรือน ลูกหลานไม่พอใจไม่ชอบ ก็เปลี่ยนใหม่ ใช้ไม่ระวัง เสียก็ซื้อใหม่

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์หนี้สินและสาเหตุการเกิดหนี้สินของครอบครัวชุมชนบ้านหัวเขา
2. เพื่อศึกษาสถานการณ์รายรับ-รายจ่ายและต้นทุนการผลิตของครอบครัว
3. เพื่อศึกษาบทเรียนของชุมชนในการจัดการหนี้สินระดับครอบครัว
4. เพื่อค้นหาแนวทางการจัดการหนี้สินระดับครอบครัวที่เหมาะสมของชุมชนบ้านหัวเขา
5. เพื่อพัฒนาทักษะการจดบันทึกรายรับ-รายจ่าย ต้นทุนการผลิตของครอบครัวเป้าหมาย
6. เพื่อขยายผลการศึกษาปัญหาหนี้สินสู่คนในชุมชนและเครือข่ายชุมชน

คำถามการวิจัย

1. สถานการณ์หนี้สินของครอบครัวชุมชนบ้านหัวเขาเป็นอย่างไร และมีสาเหตุจากอะไร
2. แนวทางการจัดการหนี้สินของครอบครัวชุมชนบ้านหัวเขาที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันเป็นอย่างไร

คำถามย่อย

1. สถานการณ์หนี้สิน สาเหตุที่มาของหนี้สิน ตลอดจนบริบทของชุมชนและบริบทของครอบครัวสมาชิกบ้านหัวเขาเป็นอย่างไร
 - 1.1 บริบททางสังคม เศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านหัวเขา นำไปสู่ปัญหาหนี้สินของครอบครัวชุมชนบ้านหัวเขาเป็นอย่างไร
 - 1.2 ประเภทหนี้สิน ปริมาณของหนี้สินแต่ละประเภทและเงื่อนไขการชำระคืนหนี้สินแต่ละประเภทของครอบครัวสมาชิกกลุ่มบ้านหัวเขาเป็นอย่างไร
 - 1.3 สาเหตุและที่มาของหนี้สินแต่ละประเภทเป็นอย่างไร
 - 1.4 บริบททางเศรษฐกิจ สังคมของครอบครัวสมาชิกกลุ่มบ้านหัวเขาเป็นอย่างไร
 - 1.5 หนี้สินประเภทใดที่จัดการได้ หนี้สินประเภทใดที่ยังจัดการไม่ได้
2. บทเรียนการจัดการหนี้สินที่ผ่านมาทั้งระดับครอบครัวและระดับชุมชนกลุ่มบ้านหัวเขาเป็นอย่างไร
3. เงื่อนไขปัจจัยทั้งในระดับครอบครัวและระดับกลุ่มที่มีผลต่อการจัดการหนี้สินของครอบครัวกลุ่มบ้านหัวเขาเป็นอย่างไร
4. แนวทางในการจัดการหนี้สินของครอบครัวกลุ่มบ้านหัวเขาเป็นอย่างไร

ประเด็นการศึกษา

1. บริบททางสังคม เศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านหัวเขาที่นำไปสู่ปัญหาหนี้สินระดับครอบครัวและชุมชนบ้านหัวเขา
2. สถานการณ์หนี้สิน ข้อมูลประเภทหนี้สิน ปริมาณหนี้สิน และเงื่อนไขการชำระคืนหนี้สินแต่ละประเภทของครอบครัวสมาชิกกลุ่มบ้านหัวเขา
3. สาเหตุและที่มาของหนี้สินแต่ละประเภท ที่จัดการได้และจัดการไม่ได้
4. บริบททางสังคม เศรษฐกิจของครอบครัวสมาชิกกลุ่มบ้านหัวเขา
5. บทเรียนการจัดการหนี้สินและการจัดการการเงินของครอบครัวสมาชิกกลุ่มหรือคนในชุมชนและบทเรียนของกลุ่มบ้านหัวเขาในการจัดการปัญหาหนี้สินของสมาชิก เช่น
 - 5.1 กิจกรรมกลุ่มด้านการลดต้นทุนการผลิต การลดรายจ่ายครัวเรือน
 - 5.2 การจดบันทึกรายรับ-รายจ่าย จดบันทึกต้นทุนการผลิต
6. สถานการณ์รายรับ-รายจ่ายและต้นทุนการผลิตของครอบครัวสมาชิกกลุ่มบ้านหัวเขา

7. เงื่อนไขปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการหนี้สินของครอบครัวสมาชิกกลุ่มบ้านหัวเขา
8. แนวทางที่เหมาะสมในการจัดการหนี้สินของครอบครัว ชุมชนบ้านหัวเขา

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. กลุ่มบ้านหัวเขาหมู่ที่ 10 ได้องค์ความรู้ และเงื่อนไขปัจจัยที่เหมาะสมที่มีผลต่อการจัดการปัญหาหนี้สินกับครอบครัว
2. ได้แนวทางที่เหมาะสมในการจัดการหนี้สินของครอบครัวชุมชนบ้านหัวเขา
3. เกิดการพัฒนาแนวคิดและทักษะชีวิตในการจัดการปัญหาครอบครัวที่มิวิจัยและสมาชิกร่วมวิจัย
4. เกิดการขยายผล บทเรียน รูปแบบและแนวทางการจัดการหนี้สินของสมาชิกกลุ่มบ้านหัวเขาหมู่ที่ 10 สู่คนในชุมชนและเครือข่ายชุมชน
5. เกิดการขยายผลกระบวนการทำงานวิจัยการจัดการหนี้สินสู่ผู้นำท้องถิ่น ตำบลและตำบลใกล้เคียง

ขั้นตอนการดำเนินงานโครงการ

1. จัดเวทีประชุมทำความเข้าใจที่มิวิจัยและสมาชิกผู้ร่วมวิจัย
2. ศึกษาบริบทชุมชนและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน อดีตและปัจจุบัน
3. ศึกษาฐานเรื่องการจัดการหนี้สินจากชุมชนอื่น ๆ
4. ทีมวิจัยร่วมออกแบบสอบถามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสถานการณ์หนี้สิน และบริบทครอบครัวของผู้ร่วมวิจัย
5. ทีมวิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลบริบททางเศรษฐกิจ สังคมของครอบครัวผู้ร่วมวิจัย ข้อมูลสถานการณ์หนี้สินและสาเหตุของหนี้สินครอบครัวผู้ร่วมวิจัย
6. ทีมวิจัยรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์ปัญหาที่พบ
7. จัดเวทีคืนข้อมูลสมาชิกผู้ร่วมวิจัย
8. เวทีบทรบทวนข้อมูลบทเรียนที่ผ่านมาในระดับครอบครัวและระดับชุมชนในการจัดการหนี้สินของครอบครัวชุมชนบ้านหัวเขา
9. ผู้ร่วมวิจัย ทดลองใช้เครื่องมือการจดบันทึกรายรับ – รายจ่ายและต้นทุนการผลิต
10. ติดตามที่มิวิจัยเก็บข้อมูลร่วมวิเคราะห์สังเคราะห์ ติดตามก่อนและหลังเกิดกิจกรรม
11. เวทีสรุปบทเรียนการทำงานวิจัย
12. สรุปบทเรียนแนวทางการจัดการหนี้สินของสมาชิก
13. จัดเวทีขยายผลการวิจัยและบทเรียนการทำงานวิจัยสู่ชุมชน ชุมชนใกล้เคียง และหน่วยงานในท้องถิ่น
14. จัดทำรายงาน รวบรวมข้อมูลเขียนเล่มรายงานผลการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย

ชุมชนหมู่ที่ 10 พัฒนา จำนวน 12 ครอบครัว

ระยะเวลาดำเนินการ

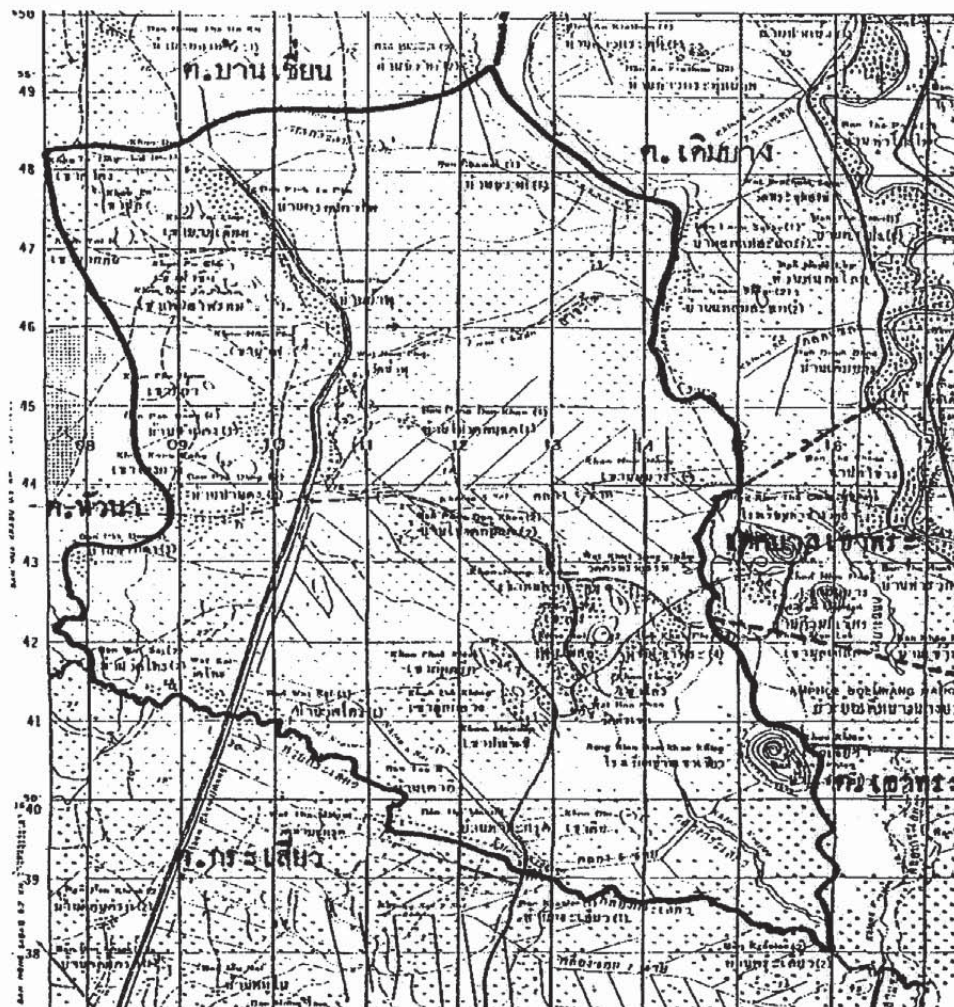
กันยายน 2550 ถึง มีนาคม 2551

บทที่ 2

บริบทชุมชน

ตำบลหัวเขา

ตำบลหัวเขา เป็นตำบลหนึ่งของอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี มีพื้นที่ทั้งหมด 42.665 ตารางกิโลเมตร โดยตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก ห่างจากตัวอำเภอเดิมบางนางบวชประมาณ 10 กิโลเมตรและห่างจากตัวเมืองจังหวัดสุพรรณบุรีประมาณ 67 กิโลเมตร ดังรายละเอียดในแผนที่ตำบล

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ต. บ้านเขียน อ. หันคา จ.ชัยนาท
 ทิศใต้ ติดต่อกับ ต. กระเสี้ยว อ. สามชุก จ. สุพรรณบุรี
 ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ต. เขาพระ อ. เดิมบางนางบวช จ. สุพรรณบุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ต. ห้วยนา อ. เดิมบางนางบวช จ. สุพรรณบุรี
ลักษณะภูมิประเทศ โดยส่วนใหญ่ต่ำลาดห้วยเขา มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขา และ
ที่ราบลุ่ม มีคลองชลประทานไหลผ่านหลายสาย และมีภูเขาขนาดเล็กอยู่หลายแห่ง

ชุมชนหัวเขา หมู่ที่ 10

ชุมชนหัวเขาหมู่ที่ 10 พัฒนา เป็นชุมชนหนึ่งใน 12 ชุมชนของตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อื่น ๆ ดังนี้

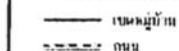
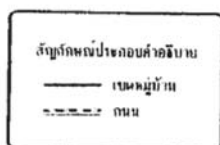
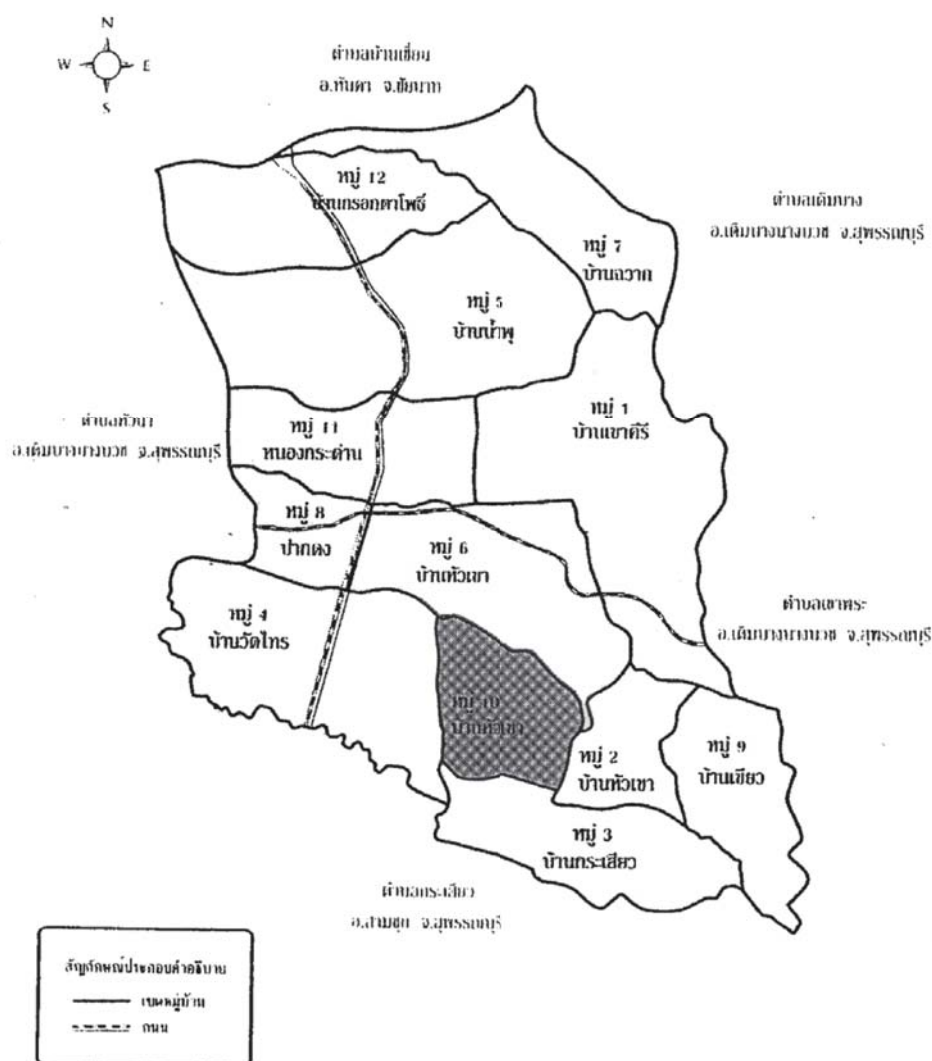
ทิศเหนือ ติดต่อกับหมู่ที่ 6 ตำบลหัวเขา

ทิศใต้ ติดต่อกับหมู่ที่ 3 ตำบลหัวเขา

ทิศตะวันออก ติดต่อกับหมู่ที่ 2 ตำบลหัวเขา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับหมู่ที่ 4 ตำบลหัวเขา

รายละเอียดที่ตั้งชุมชน ดังในแผนที่

ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนปัจจุบันเกิดความเปลี่ยนแปลงคล้ายคนในชุมชนเมืองมากขึ้น ความเจริญด้านวัตถุเข้ามามีถนนคอนกรีตเชื่อมจากหมู่ที่ 2 เข้าหมู่บ้านได้ 3 ทาง ชุมชนหัวเขาเป็นชุมชนเล็ก ๆ มีประชากร 85 ครอบครัว การคมนาคมสะดวกสบาย มีไฟฟ้า น้ำประปา ใช้ทุกหลังคาเรือน มีภูเขา 2 ลูก ลูกหนึ่งมีวิหารหรือมณฑปบนเขาในพื้นที่หมู่ที่ 2 ติดต่อกันกับหมู่ที่ 10 ในมณฑปนั้นภาพวาดพุทธประวัติ และพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง 1 องค์ เมื่อถึงประเพณีวันออกพรรษา คณะกรรมการวัดร่วมกับชาวบ้านจะมีการจัดงานใหญ่ระดับจังหวัดทุกปี คือ งานดักบาตรเทโวหรือดักบาตรพระร้อยรูป โดยมีพระสงฆ์ จำนวน 100 รูป เดินลงมาจากมณฑปเพื่อให้ประชาชนได้ดักบาตรในวันออกพรรษา

หลายครอบครัวในชุมชน เคยมีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง ผลกระทบจากการใช้จ่ายเกินรายได้ ทำให้เกิดเป็นหนี้สิน อาชีพที่ทำมาหากินมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการชำระหนี้สิน บางรายต้องขายที่ดินแล้วเช่าที่ดินตัวเองทำกินนำเงินมาชำระหนี้สิน บางรายไม่มีที่ดินให้เช่าก็อพยพแรงงานชั่วคราวออกทำงานรับจ้างต่างถิ่น เป็นกรรมกรรับจ้างทั่วไปเท่าที่จะทำได้

ชุมชนหัวเขาในอดีต

ในอดีตชุมชนหมู่ที่ 10 เป็นชุมชนที่ไม่มีถนนแต่จะมีตรอก มีซอยเล็กๆ มีลำน้ำกั้นกลางหมู่บ้าน ผู้คนส่วนใหญ่เดินทางไปมาหาสู่โดยการข้ามสะพานถึงกัน ต่อมาเมื่อมีถนนเกิดขึ้นก็เริ่มซื้อรถจักรยาน และพัฒนาวิธีการเดินทางมากขึ้น

ด้านการทำมาหากิน ประชาชนส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตแบบพึ่งพาธรรมชาติ มีวัฒนธรรมที่เกื้อกูลให้เกิดความสมดุลในการดำรงชีวิต ทั้งด้านจิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม มีการลงแขกเอแรงเพื่อช่วยเหลือกันแทบทุกอย่าง ทั้งทำนา ทำไร่ หรือทำกิจการอะไรซักอย่างเพื่อนบ้านญาติพี่น้องก็จะมาช่วยเหลือกันไม่ต้องจ้างแรงงาน ด้านการทำนา ทำครั้งเดียวไม่ต้องฉีดยากำจัดศัตรูพืชก็ได้เก็บเกี่ยว ด้านแรงงานก็ใช้แรงวัว ควายในการไถคราด มีอาชีพเสริมด้วยการเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย มีผลพลอยได้ด้วยการนำมูลสัตว์เลี้ยงที่ได้ไปทำปุ๋ยในไร่นา ไม่ต้องซื้อปุ๋ยจากภายนอก ผลผลิตที่ได้ก็เก็บใส่ยุ้งไว้บริโภคในครัวเรือน เหลือจึงแบ่งขายหรือแบ่งขายที่ละน้อยเมื่อยามจำเป็นหรือไม่ก็นำไปแลกของที่จำเป็นต้องใช้ มีการจ้างแรงงานมาช่วยทำงานบ้างและค่าจ้างแรงงานก็ถูกมาก

นางละว้า น้ำแก้ว ผู้สูงอายุคนหนึ่งชุมชนเล่าถึงชุมชนหัวเขาในอดีตสรุปได้ว่า เดิมพ่อแม่ยากจนไม่มีข้าวปลาอาหารเพียงพอสำหรับเลี้ยงลูกเนื่องจากมีลูกมากถึง 10 คน จึงได้ไปยืมเงินจากคนมีเงินในหมู่บ้านมาใช้หรือกู้ยืมข้าวสารมาเลี้ยงลูก แล้วชำระหนี้คืนด้วยการไปทำงานชดใช้เป็นแรงงาน เช่น ดำนา เกียวข้าว เป็นต้น

อาหารการกินในสมัยก่อน จะซูดเผือกซูดมันในป่าตามทุ่งนาที่เป็นปลวกหรือดินเป็นเนิน พอถึงต้นฤดูฝนก็ขึ้นเขาหาหน่อไม้ ผักต่างๆ จะปลุกตามรั้วบ้านหรือข้างบ้านไว้กิน เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ไว้

ทำกินเองไม่ต้องซื้อ ส่วนน้ำปลา ปลาธำจะทำเอง กุ้ง หอย ปู ปลา หากินง่ายในหนอง คลอง บึงหรือในทุ่งนา

ด้านสุขภาพไม่ค่อยเจ็บป่วย อายุยืน ถ้าเจ็บป่วยก็หาหมอชาวบ้านกินยาหม้อ จากสมุนไพรไม่ต้องซื้อหรือไม่เสียเงินรักษาเขาเรียกหมอโบราณ จะไปหาหมอสมัยใหม่ลำบากและหายาก

การนุ่งห่ม เสื้อผ้าไม่ซื้อบ่อย เมื่อมีงานเทศกาลจึงจะซื้อเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ซื้อมาแล้วใช้นาน ถ้าครอบครัวไหนมีลูกมากจะซื้อให้ลูกคนโตใส่ก่อน พอตัวใส่ไม่ได้ก็มอบให้น้องใช้ต่อไป บางครั้งเพื่อนฝูง ก็จะขอยืมใส่หรือแลกเปลี่ยนกันใส่ได้ เมื่อขาดก็จะเย็บปะชุนใส่ได้อีก

ด้านการเลี้ยงดูหรืออบรมสั่งสอนลูกหลาน จะใช้เวลากินข้าวร่วมกัน นั่งล้อมวงกินข้าว แล้วก็สั่งสอนลูกหลานไปด้วย แม่จะทำหน้าที่ฝึกให้ลูก ๆ ทำงานบ้าน ภูบ้าน หุงข้าว ซักผ้า และงานบ้านอื่น ๆ ครอบครัวที่มีลูกมากก็จะแบ่งบทบาทหน้าที่กันทำงานบ้าน เวลาพ่อแม่ออกไปทำงานก็จะพาลูกไปด้วยเพื่อให้ได้เรียนรู้ไปด้วย ฝึกหัดทำงานในไร่นา เด็ก ๆ ก็ได้เรียนรู้จากพ่อแม่

ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาเรื่องหนี้สิน คนสมัยอดีตกลัวการเป็นหนี้ เนื่องจากเงินหายากและไม่มีความจำเป็นต้องใช้เงินมากนัก

การจัดงานเทศกาลบุญประเพณีต่าง ๆ เช่น เทศกาลงานสงกรานต์ หนุ่มสาวจะเล่นน้ำกัน สนุกสนาน นึกการเล่นแบบโบราณมาเล่นร่วมกันด้วย เช่น เล่นลูกช่วงโยน เล่นชักกะเย่อ โดยก่อนจะเริ่มเล่นหนุ่มสาวก็จะร้องเพลงแกล้งกันก่อนถึง จึงเริ่มเล่น บางครั้งถึงฤดูเกี่ยวข้าว เวลาลงแขกเกี่ยวข้าว ตอนเย็นหนุ่มสาวจะร้องรำเกี่ยวกับสนุกสนาน พอมีดคำ หนุ่ม ๆ ก็จะไปช่วยสาว ๆ ตำข้าวเม้า หนุ่ม ๆ จะนำมะพร้าวมา สาวก็จะเป็นฝ่ายเตรียมของไว้ ถ้าไม่เคยรู้จักกันเลย หนุ่มจะนำมะพร้าว ขว้างใส่ไปในวงที่เขาตำข้าวเม้ากัน ฝ่ายสาวก็จะออกมาตามหาแล้วจับตัวหนุ่มผู้นั้นไปตำข้าวเม้าคนเดียวจนเสร็จ

ชุมชนหัวเขาในเวลาปัจจุบัน

ปัจจุบัน ชุมชนหัวเขาหมู่ที่ 10 ไปมาหาสู่กันสะดวกสบาย มีถนนลาดยางทั่วเกือบทุกหมู่บ้าน ครอบครัวที่มีฐานะรายได้ดีก็ซื้อรถยนต์ใช้ ซื้อรถยนต์ เพื่ออำนวยความสะดวก ด้านอาหารการกินทั้งผัก ปลาต่าง ๆ ไม่ต้องเสียเวลาหาตามทุ่ง หนอง คลองบึง แต่สามารถซื้อหาได้ง่าย และครบตามความต้องการ สะดวกสบายไม่ต้องปลูกผัก ไม่ต้องเลี้ยง ขอเพียงมีเงินมีกิน

สภาพพื้นที่ ไร่นา มีการปรับพื้นที่ดอนให้เป็นที่ลุ่มเพื่อให้เหมาะสมกับการทำเกษตร มีคลองชลประทานผ่าน น้ำสะดวก เพียงพอ บางที่ที่เป็นพื้นที่จัดรูปที่ดิน กรมโยธาธิการจะมาปรับพื้นที่เป็นสัดส่วนให้เรียบร้อย มีคลองชลประทาน มีน้ำไหลผ่าน มีถนนตัดผ่าน ทำให้การเดินทางหรือการขนส่งต่าง ๆ สะดวกสบาย

ที่อยู่อาศัย ปัจจุบันเมื่อแต่งงานมีครอบครัวก็แยกจากพ่อแม่มาสร้างบ้านเรือนหลังใหม่ วัสดุที่ใช้ในการปลูกสร้างต้องซื้อทั้งหมด บางครัวไม่มีเงินที่จะสร้างบ้านเรือนก็ไปกู้ยืมจากสถาบันการเงินต่าง ๆ ได้

มีการวางแผนครอบครัวที่ดี มีลูกน้อยลง แต่เวลาในการดูแลลูกมีน้อยเพราะต้องเร่งรีบทำมาหากิน บางครอบครัวต้องจ้างคนดูแลลูกให้ ส่งผลให้เด็กขาดความอบอุ่นหรือไม่ก็ปล่อยให้คนแก่ปู่ย่าตายายเลี้ยง บางรายเปิดทีวีให้ลูกหลานดูจนติดทีวี เกิดพฤติกรรมการเล่นแบบในทีวี พอเข้าโรงเรียนก็ปล่อย ไม่ต้องฝึกทำงาน ตั้งใจจะให้หลานเรียนอย่างเดียวเพราะเชื่อว่าลูกจะมีงานทำที่ดีเรียนจบจะได้เป็นเจ้าคนนายคน หางานทำได้และมีรายได้มาก

การเก็บออมเงิน บางครอบครัวสามีภรรยาเก็บเงินกระเป๋าเดียวกัน บางครอบครัว ต่างคนต่างใช้ ทำให้เงินทองที่หามาได้ถูกจับจ่ายหลายทาง ไม่มีการควบคุมเงินอย่างถูกวิธี

ด้านสุขภาพ คนในชุมชนหัวเขามีโรคภัยเกิดขึ้นเยอะ สาเหตุประการหนึ่งมาจากในร่างกามีสารเคมีต่าง ๆ สะสมมาก ทั้งเนื่องจากการรับประทานอาหารที่มีสารเคมีปนเปื้อนต่าง ๆ และขาดการออกกำลังกายและไม่มีการดูแลสุขภาพตนเองที่ดีเท่าที่ควร

คนชุมชนหัวเขาสบายปัจจุบันไม่กลัวการเป็นหนี้ สาเหตุคือ การตามใจตนเอง ตามใจลูก โดยเฉพาะเครื่องอำนวยความสะดวก เช่น โทรศัพท์ ทีวี ตู้เย็น รถมอเตอร์ไซด์ เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ หาซื้อง่าย เปลี่ยนง่าย ถึงราคาแพงก็ซื้อ ที่สำคัญคิดว่า เงินทองหาได้ง่าย ไม่นานก็หาได้ในกรณีที่หาเงินไม่ทัน หรือไม่มียานพาหนะ ก็สามารถกู้ยืมมาใช้จ่ายก่อนได้ ทำให้หลายครอบครัวเกิดการสะสมหนี้ขึ้นเรื่อย ๆ ในที่สุดก็ไม่สามารถชำระคืนได้

ปัจจุบันคนชุมชนหัวเขาที่เป็นชาวนาสามารถทำนาได้ 2-3 ครั้ง/ปี มีการแข่งขันกัน เร่งรีบมีการใช้สารพิษ สารเคมี ในการกำจัดแมลงที่รุนแรง มีการจ้างแรงงานสูงเพื่อให้การทำนาเสร็จเร็วทันใจ ได้ผลผลิตไว ได้เงินเร็วและทีละมากๆ จนลืมนึกว่าในน้ำมีก้าง หอย ปู ปลา ฯลฯ ที่เป็นต้นทุนชีวิตสำคัญอาศัยอยู่ สัตว์เล็กสัตว์น้อยเหล่านี้ได้รับสารพิษเป็นเวลานาน ทนอยู่ไม่ได้ก็ตายกันหมด ร่างกายของชาวนาเองเมื่อรับสารพิษนานวัน ก็ทำให้ร่างกายอ่อนแอ เกิดโรคต่าง ๆ ตามมามากมาย คุณภาพดินเสื่อมและเสียหายใช้การไม่ได้ การทำนาที่เคยได้ผลผลิตดีก็ไม่ได้ บางคนถึงกับขาดทุน เพราะข้าวเกิดโรคระบาด ข้าวที่เคยเก็บไว้กินเองได้ตลอดปี ก็ไม่ได้เก็บไว้กินแต่ผลผลิตที่ได้นำออกขายทั้งหมดแล้วไปซื้อข้าวจากตลาดมากิน

ดังนั้นเมื่อเปรียบสถานการณ์ชุมชนหัวเขาหมู่ที่ 10 ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ชุมชนหัวเขาในปัจจุบันเป็นชุมชนที่มีปัจจัยเงื่อนไขหลายประการให้คนในชุมชนเกิดหนี้สิน ทั้งปัจจัยด้านการคมนาคมไปมาหาสู่กันสะดวก มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เป็นทั้งของฟุ่มเฟือยและสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตเพิ่มขึ้น ไม่กลัวการเป็นหนี้สิน ปัจจัยด้านการทำมาหากินของครอบครัวที่ต้องการสร้างครอบครัวใหม่ การใช้จ่ายเงินของครอบครัวขาดการบริหารจัดการร่วมกันที่ดี ต่างคนต่างใช้จ่ายทำให้ครอบครัวมีรายจ่ายมากขึ้น สิ่งเหล่านี้เป็นทั้งปัจจัยและเงื่อนไขให้คนในชุมชนหัวเขา หมู่ที่ 10 มี

หนี้สินเพิ่มขึ้น หลายครอบครัวสามารถจัดการได้ บางครอบครัวรอเวลาเพื่อให้สถานการณ์หนี้สินคลี่คลายไปเองโดยไม่มีทางออก

บทเรียนประสบการณ์และการจัดการหนี้สินของชุมชน

การจัดการปัญหาหนี้สินของชุมชนหัวเขาหมู 10 พัฒนา ที่ผ่านมามีประสบการณ์ทั้งของครัวเรือนประชาชนและหน่วยงานจากภายนอกอื่นที่มีความพยายามส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนเกิดศักยภาพในการจัดการหนี้สินของครอบครัว

1. ประสบการณ์จัดการหนี้สินด้วยตนเอง ประสบการณ์จัดการหนี้สินโดยตนเอง แบ่งออกเป็น 2 ประการตามกลุ่มอาชีพของคนในชุมชน ดังนี้

1.1 อาชีพทำนา ประชาชนในชุมชนหัวเขาหมูที่ 10 ที่มีนาเป็นของตนเองส่วนใหญ่มีจำนวนน้อยดังนั้นจึงเช่านาเพิ่ม บางรายก็ทำเฉพาะของตนเองที่พ่อแม่ยกให้ การทำนาในปัจจุบันมีการแข่งขันกันเพื่อให้ได้ผลผลิตมากกว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ต้นทุนการผลิตสูง จ้างแรงงานเกือบทุกขั้นตอนและซื้อปัจจัยการผลิตแทบทุกอย่างเช่นกัน กล่าวคือ ข้าวพันธุ์ จ้างไถนา จ้างหว่านข้าว จ้างหว่านปุ๋ย จ้างฉีดพ่นสารเคมีคุมฆ่าหญ้า สารเคมีกำจัดแมลง จนถึงเก็บเกี่ยวก็จ้างรถเกี่ยวและรถบรรทุกข้าวไปขาย เมื่อขายผลผลิตได้หักค่าใช้จ่ายต้นทุนต่าง ๆ แล้วแทบไม่เหลือ บางรายขาดทุนถึงฤดูกาลทำนาต่อไป แก้ปัญหาโดยไปกู้เงินพ่อค้าในตลาดมาลงทุนใหม่

การจัดการหนี้ของคนกลุ่มทำนา คนที่หักลบค่าใช้จ่ายต่าง ๆ แล้วแบ่งปันมาชำระหนี้ได้เมื่อชำระหนี้หมด มีเงินไม่พอใช้จ่ายก็จะกู้ใหม่ บางรายใช้วิธีการชำระหนี้โดยการหมุนหนี้ กู้จากแหล่งหนึ่งมาชำระแหล่งหนึ่งเพื่อไม่ให้ผิดสัญญา โดยนำเงินที่ขายผลผลิตที่ได้ทั้งหมดยังไม่หักค่าใช้จ่ายนำมาชำระหนี้ก่อนแล้วกู้ใหม่และมักจะกู้มากกว่าเดิมเพื่อให้เพียงพอกับการชำระหนี้สิน การจัดการหนี้สินดังกล่าว จึงเป็นการชำระหนี้เป็นวงจร เวียนหนี้ ทำให้หนี้สินเพิ่มจำนวนมากขึ้น

1.2 อาชีพรับจ้าง เป็นกลุ่มอาชีพกลุ่มใหญ่อีกอาชีพหนึ่งในชุมชน ทั้งอาชีพรับจ้างในภาคเกษตร ได้แก่ รับจ้างหว่านข้าว หว่านปุ๋ย ฉีดยา บั่นคันนา รับจ้างดำนา รับจ้างเกี่ยวข้าวและเกี่ยววัชพืชที่ปนข้าวทิ้ง ฯลฯ และรับจ้างในโรงงานที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ได้แก่ โรงงานสร้างกล่องอาหารสัตว์ที่ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 6 และโรงงานทำก๊อกร้าทองเหลืองตั้งอยู่ในหมู่ที่ 1

อาชีพรับจ้าง เป็นอาชีพที่เสี่ยงน้อยกว่าอาชีพทำนา ลงทุนน้อย ใช้แรงงานตนเองอย่างเดียว ไม่กังวลมาก ขยันออกรับจ้างเหนื่อยก็หยุดพัก กลุ่มอาชีพรับจ้างจะกู้เงินจำนวนไม่มากเมื่อเปรียบเทียบกับอาชีพทำนา การชำระหนี้ของคนรับจ้าง จะใช้วิธีการเก็บเงินสะสมไว้เมื่อถึงกำหนดชำระหนี้จะรีบนำเงินมาชำระคืน เป็นกลุ่มที่มีความรับผิดชอบต่อการชำระหนี้มาก

2. ประสบการณ์จัดการหนี้สินของหน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชุมชน มีหลายหน่วยงานได้เข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนงานเพื่อจัดการกับปัญหาหนี้สินของคนในชุมชนหัวเขาหมูที่ 10 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนเป็นสุข ภาคกลาง หรือเรียกอย่างสั้น ๆ ว่า โครงการชุมชนเป็นสุข เป็นโครงการพัฒนาชุมชนที่สมาคมกรุงเก่าเพื่อการพัฒนาได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ให้ดำเนินงานพัฒนาเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนในพื้นที่ภาคกลาง ได้ลงพื้นที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ชุมชนหัวเขา หมู่ 10 ตั้งแต่ปลายปี 2549 เริ่มกระบวนการพัฒนาด้วยการค้นหาทุกขภาวะของคนในชุมชน ซึ่งทำให้ค้นพบว่า สถานการณ์ทุกภาวะของชุมชนเกิดจากคนในชุมชนตกอยู่ในกระแสการบริโภคและเห็นเงินเป็นตัวตั้ง มองข้ามต้นทุนชีวิตหรือทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้ไม่สามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ คนในชุมชนขาดความรู้ ทักษะในการจัดการกับปัญหา ไม่มีการรวมตัวในการแก้ไขปัญหา การแก้ปัญหามุ่งไปที่ปลายเหตุเป็นส่วนใหญ่

จากการจัดเวทีพูดคุยกันของคนชุมชนหัวเขาหมู่ที่ 10 ครอบคลุมสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมส่วนใหญ่เสนอว่า หนี้สินเป็นปัญหาสำคัญที่นำไปสู่ทุกขภาวะในเรื่องอื่น ดังนั้นเพื่อจัดการกับปัญหาดังกล่าวเบื้องต้น คนในชุมชนจึงได้รวมกลุ่มกันขึ้น จำนวน 24 ครอบครัว จัดระบบโครงสร้างการบริหารจัดการกลุ่ม มีคณะกรรมการ 9 คน คัดเลือกแกนนำ 4 คน ทำหน้าที่ประสานงานกับโครงการชุมชนเป็นสุข มีผู้ประสานงานพื้นที่ของโครงการ เข้ามาหนุนเสริมการทำกิจกรรม มาทำกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจกับชุมชน แกนนำและประสานงานให้แกนนำได้เข้าร่วมกิจกรรมกับแกนนำชุมชนอื่น ๆ ในการลงเก็บข้อมูลจากสมาชิกในชุมชน นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ร่วมกับผู้ประสานงานพื้นที่ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทำให้ค้นพบปัญหาของชุมชนหลายปัญหากล่าวคือ

2.1.1 ปัญหาด้านทุนการผลิตสูง ข้อมูลจากสมาชิกในชุมชน 15 ครอบครัว ทำเกษตรในพื้นที่ 390 ไร่ รวมต้นทุนการผลิตที่สมาชิกจ่ายไปเป็นเงินทั้งสิ้น 1,333,373 บาท เฉลี่ยครอบครัวละ 88,891 บาทและเฉลี่ยไร่ละ 3,420 บาท ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่าเป็นราคาต้นทุนการผลิตที่สูงเมื่อเปรียบเทียบกับราคาข้าวเปลือกที่มีราคาต้นทุนละประมาณ 6,000 บาท

2.1.2 ปัญหาค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูง ข้อมูลจาก 24 ครอบครัว มีค่าใช้จ่ายในครอบครัวตลอดปีรวมเป็นเงิน 1,677,700 บาท เฉลี่ยรายจ่ายครอบครัวละ 69,904 บาทต่อปี ในขณะที่รายได้ของครอบครัวมีจำนวนไม่เพียงพอกับรายจ่ายที่เกิดขึ้น

ดังนั้นจากปัญหา 2 ประการดังกล่าว เป็นสาเหตุใหญ่แห่งทุกข์ของคนในชุมชนหัวเขาหมู่ที่ 10 เป็นอย่างมากและเป็นต้นเหตุสำคัญประการหนึ่งของการเกิดหนี้สินที่ค้างการชำระมาเป็นเวลานานและเพิ่มพูนขึ้นเรื่อย ๆ ก่อให้เกิดอาการเครียด สุขภาพไม่ดีเจ็บป่วยบ่อย สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม น้ำเสีย อากาศเป็นพิษ หลังจากนั้นแกนนำชุมชนจึงได้ร่วมกันคิดเพื่อหาทางในการแก้ปัญหา ร่วมกันกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหา ส่วนแนวทางแก้ปัญหาที่ชุมชนสามารถดำเนินการเองได้ก็เริ่มด้วยการระดมทุนกันเพื่อทำกิจกรรม ส่วนกิจกรรมอื่นที่ต้องใช้ทรัพยากรมากกว่าที่ชุมชนจะดำเนินการเองได้ก็ร่วมกันจัดทำโครงการเสนอขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากโครงการฯ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กิจกรรมที่ได้ร่วมกันดำเนินการในระยะแรก ได้แก่

การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การทำสารสมุนไพรไล่แมลง การทำน้ำยาล้างจาน ครีมอาบน้ำ ยาปรับผ้านุ่ม ผลการทำกิจกรรมได้ช่วยลดรายจ่ายและลดต้นทุนการผลิตได้ระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามพอทำกิจกรรมมาได้ระยะหนึ่ง กลุ่มได้ค้นพบว่ายังขาดข้อมูลด้านรายรับรายจ่ายที่ชัดเจน ดังนั้นจึงได้เสนอให้สมาชิกจดบันทึกข้อมูลการใช้จ่ายในครัวเรือนแล้วข้อมูลที่ได้อาจวิเคราะห์พบทวนผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบเพื่อให้สามารถระบุได้ว่าอะไรเป็นที่มาที่แท้จริงของการเกิดหนี้สิน และกิจกรรมปัญหาดังกล่าวส่งผลต่อการแก้ปัญหาหรือไม่อย่างไร

2.2 เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน ภาคกลาง

ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมของโครงการชุมชนเป็นสุข แม้จะทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาหลายด้าน แต่ก็ยังมองไม่เห็นทางออกที่จะนำไปสู่การจัดการปัญหานี้สินได้อย่างแท้จริง ต่อมาเมื่อเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน ภาคกลาง มีความสนใจที่จะใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการศึกษาเพื่อจัดการปัญหา โดยการจัดเวทีสัมมนาแลกเปลี่ยนสถานการณ์หนี้สินเบื้องต้นของเกษตรกรภาคกลาง แกนนำชุมชนหัวเขาหมู่ที่ 10 มีความสนใจ จึงได้เข้าร่วมกิจกรรมด้วยและได้จัดเวทีพูดคุยกับสมาชิกในกลุ่มและผู้สนใจจำนวน 12 ครอบครัว เพื่อหาแนวทางจัดการปัญหาดังกล่าว โดยมีการเก็บข้อมูลหนี้สินเบื้องต้นของครอบครัวสมาชิกกลุ่มที่สนใจ ซึ่งจากการเก็บข้อมูลโดยวิธีการเปิดใจของสมาชิก ด้วยวิธีการพูดคุยโดยไม่ปิดบังเรื่องการเป็นหนี้สิน ข้อมูลที่ได้พบว่าสมาชิกมียอดหนี้สินรวม 1,275,000 บาท จำนวนดอกเบี้ย 177,240 บาท เฉลี่ยยอดการเป็นหนี้สินครอบครัวละ 121,020 บาท

หลังจากนั้น แกนนำชุมชนจึงได้นำข้อมูลที่ได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในเวทีการสัมมนาสถานการณ์หนี้สินเกษตรกรภาคกลางที่จัดโดยเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในช่วงปลายปี 2550 กับชุมชนอื่นอีก 7 ชุมชน รวม 2 ครั้ง จากการแลกเปลี่ยนและระดมความคิดเห็นพบว่า สาเหตุการเกิดหนี้สินของเกษตรกร มาจากหลายสาเหตุ เช่น

2.2.1 ลงทุนการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทั้งทำนา ทำอ้อย เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ ทำสวน หรือการปรับพื้นที่เพื่อให้เหมาะสมกับการเกษตร บางปีเงินที่ได้จากการขายผลผลิตก็ไม่เพียงพอใช้จ่ายตลอดปีต้องกู้ยืมเงินจากที่อื่นมาหมุนเวียนใช้จ่ายในครอบครัวก่อน กิจการที่ลงทุน บางครั้งขาดทุน

2.2.2 การใช้จ่ายในครอบครัว ได้แก่ การใช้จ่ายในการกินอยู่ในบ้าน ค่าใช้จ่ายบุตรหลานเล่าเรียน ค่าประกันชีวิต งานบุญงานประเพณีต่าง ๆ ฯลฯ

2.2.3 การปลูกบ้านใหม่ ซื้อบ้าน ซื้อรถ ซื้อที่ดิน

2.2.4 การลงทุนทำอาชีพใหม่

2.2.5 กู้ยืมเงินมาเพื่อผ่อนชำระหนี้สินเดิม หรือหนี้ในระบบ

ส่วนแหล่งเงินกู้ก็มาจากหลายแห่ง ความคิดเห็นของสมาชิกได้ให้เหตุผลด้านดีของการเป็นหนี้สินหลายประการ เช่น การมีทุนหมุนเวียนในการทำมาหากิน เกิดความคล่องตัวในการประกอบ

อาชีพ บางครอบครัวมีอาชีพเสริมรายได้ มีเงินใช้จ่ายในครัวเรือน ไม่ขาดมือ มีเงินส่งให้บุตร หลาน ได้เรียนต่อ มีเครื่องมือและปัจจัยการผลิตในการประกอบอาชีพ รวมถึงมีเงินผ่อนชำระหนี้รายอื่น หมุนการชำระหนี้สินได้ทันเวลา แต่ขณะเดียวกันการเป็นหนี้ก็ทำให้เกิดปัญหาและผลกระทบหลาย ด้านเช่นกัน กล่าวคือ ครอบครัวทะเลาะวิวาทกันเนื่องจากเงินไม่พอใช้จ่าย ครอบครัวมีรายจ่ายเพิ่ม เกิดความเครียด คิดไม่ออกไม่รู้จะหาทางออกอย่างไร จิตใจมีทุกข์ กลุ้มใจ กังวล เป็นห่วงว่าจะหา เงินมาชำระหนี้ไม่ทัน ต้องทำงานหนักมากขึ้น ร่างกายทรุดโทรม เกิดหนี้สินหมุนเวียน จำนวน หนี้สินสะสมเพิ่มขึ้น จ่ายดอกเบี้ยเพิ่มเพราะชำระหนี้สินหลายแหล่ง

ขณะเดียวกันการแลกเปลี่ยนในเวทีสัมมนาดังกล่าว ได้ทำให้แกนนำตัวแทนกลุ่มเห็น บทเรียนของการแก้ปัญหาหนี้สินและบทเรียนการดำเนินชีวิตในหลายลักษณะ ที่อาจเป็นช่องทาง ในการแก้ไขปัญหาก็ได้ ซึ่งเมื่อกลับมาทบทวนพูดคุยกันในกลุ่ม ทำให้สมาชิกเกิดการตระหนักถึง ความสำคัญปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้น มีสมาชิก 12 ครอบครัวของชุมชนหัวเขาหมู่ที่ 10 พัฒนา ตั้งใจที่จะศึกษาวิจัยเพื่อจัดการกับปัญหาหนี้สินอย่างจริงจังเพื่อนำร่องเป็นตัวอย่างแก่สมาชิกในชุมชนราย อื่น จึงได้ร่วมกันตั้งโจทย์วิจัยเพื่อศึกษารายละเอียดข้อมูลข้อเท็จจริงของปัญหา ค้นหาคำตอบให้ชัด ว่าสถานการณ์หนี้สินของเกษตรกรในปัจจุบันเป็นอย่างไร หนี้สินดังกล่าวมีจำนวนเท่าใด แบ่งเป็น กี่ประเภท หนี้สินมีที่มาหรือสาเหตุจากอะไร ร่วมกันค้นหาแนวทางในการแก้ปัญหาหนี้สินที่ เหมาะสมกับครอบครัว ขยายผลไปสู่คนในชุมชนต่อไป

เมื่อชุมชนได้เริ่มทำกิจกรรมร่วมกันดังกล่าว จึงได้ร่วมกันพัฒนากลุ่มให้เกิดความเข้มแข็ง มากขึ้นควบคู่ไปด้วย เช่น การพัฒนาขั้นตอนและวิธีการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การจัดทำโครงการเพื่อ ขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัด สุพรรณบุรีเพื่อจัดหาอุปกรณ์ในการผลิตเพิ่มเติม และได้รับการสนับสนุนอุปกรณ์ทำปุ๋ยที่สำคัญเพิ่ม หลายอย่าง และได้นำมาสมทบกับเงินทุนที่กลุ่มได้ระดมทุนกันมาทำปุ๋ยใช้และขายกันเองในกลุ่ม ต่อมากลุ่มได้ขยายสมาชิกเพิ่มเติมทั้งหมู่บ้าน จนในที่สุดมีสมาชิกจากทุกครอบครัวของหมู่ 10 เข้าร่วมกิจกรรมและเป็นเจ้าของกลุ่มปุ๋ยหมักชีวภาพ

2.3 สำนักงานเกษตรอำเภอเดิมบางนางบวช ได้เข้ามาช่วยสนับสนุนด้านจดทะเบียน กลุ่มให้เป็นวิสาหกิจชุมชน และสนับสนุนอุปกรณ์และเครื่องมือสำหรับเชื้อราชีวเวอร์เรีย เพื่อให้ สมาชิกใช้ในการจัดเชื้อราในนาข้าว หรือในแปลงผัก ซึ่งก็จะเป็นการลดต้นทุนในการผลิตอีกทาง หนึ่งด้วย

2.4 ศูนย์การศึกษาอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอเดิมบางนางบวช เป็น อีกหน่วยงานหนึ่งที่ได้เข้ามาร่วมช่วยเหลือสนับสนุนชุมชนและต่อยอดกิจกรรมให้กลุ่มเพื่อให้เกิด การเรียนรู้ในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะองค์ความรู้เกี่ยวกับสูตรปุ๋ยหมักชีวภาพ โดย มีวิทยากรมาฝึกอบรมสูตรการทำปุ๋ยต่าง ๆ และการพัฒนาทักษะด้านวิชาชีพ การทำของใช้จำเป็น ในครอบครัวเพื่อลดค่าใช้จ่าย เช่น น้ำยาซักผ้า น้ำยาล้างจาน ด้วยการใช้วัตถุดิบบางอย่างที่มีใน ชุมชนเพื่อลดต้นทุน นอกจากนั้นเจ้าหน้าที่ของศูนย์การศึกษาอกระบบฯ

ดังนั้น เมื่อสรุปบทเรียนและประสบการณ์ของภาคส่วนต่าง ๆ ในการจัดการปัญหาหนี้สินของประชาชนชุมชนหัวเขาหมู่ที่ 10 จะเห็นว่ามียุทธศาสตร์การจัดการหนี้สินที่เกิดขึ้นอยู่ 2 ลักษณะใหญ่ ได้แก่ ลักษณะที่หนึ่ง ประสบการณ์การจัดการหนี้สินที่ดำเนินการโดยประชาชนที่เป็นหนี้สินเองตั้งแต่ระดับครอบครัวที่เริ่มด้วยการลดรายจ่ายในครอบครัว การลดต้นทุนในการผลิต รวบรวมรายได้ที่เกิดขึ้นจากการขายผลผลิตนำมาชำระหนี้สิน ในกลุ่มประชาชนที่ทำอาชีพรับจ้างก็จะสะสมรายได้ที่เกิดจากการรับจ้างเพื่อนำมาชำระหนี้สิน รวมไปถึงการกู้เงินจากแหล่งเงินกู้แหล่งอื่นมาชำระคืนอีกแหล่งหนึ่ง ซึ่งเรียกอีกว่า การหมุนหนี้สิน นอกจากนั้นก็มีการรวมกลุ่มรวมตัวกันเพื่อจัดการกับปัญหาที่ต้องใช้ทุนและพลังที่มากขึ้น เช่น การผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพเพื่อทดแทนปุ๋ยเคมี การผลิตสารสมุนไพรเพื่อลดต้นทุนด้านการใช้สารเคมี เป็นต้น

ลักษณะที่สอง การเข้ามาหนุนเสริมของหน่วยงานภายนอกเพื่อให้ประชาชนที่เป็นเจ้าของปัญหาได้มีโอกาสในการเรียนรู้เพื่อจัดการกับปัญหาของตนเอง เช่น โครงการพัฒนาขององค์กรเอกชนต่าง ๆ หน่วยงานของภาครัฐระดับพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเดิมบางนางบวช สำนักงานเกษตรอำเภอ ศูนย์การศึกษาอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอเดิมบางนางบวช เป็นต้น หน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้ได้เข้ามาสนับสนุนบทบาทในการหนุนเสริมให้กลุ่มหัวเขาหมู่ที่ 10 มีศักยภาพในการจัดการกับปัญหาด้านหนี้สินมากขึ้น

บทที่ 3

กระบวนการวิจัย

การดำเนินการวิจัยของโครงการแนวทางการจัดการหนี้สินของครอบครัว ชุมชนบ้านหัวเขา ดำเนินกิจกรรมโดยมีพี่เลี้ยงทีมวิจัย 1 คน ทีมวิจัย 5 คน ที่ปรึกษาทีมวิจัย 2 คนและสมาชิกผู้เข้าร่วมกระบวนการวิจัยทั้งสิ้น 16 คน จัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยเริ่มกระบวนการวิจัยด้วยกิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจกับคนในชุมชนเพื่อเกิดความชัดเจนในรายละเอียดของโครงการ มีพี่เลี้ยงทีมวิจัยทำบทบาทพุดคุยทั้งกับทีมวิจัย สมาชิกผู้ร่วมวิจัย และชาวบ้านผู้สนใจทั่วไป แล้วจึงวางแผนทางในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตามแผนงานที่กำหนดไว้ในโครงการ ซึ่งกระบวนการวิจัยมีกิจกรรมหลัก ๆ ทั้งหมด 9 กิจกรรมและในแต่ละกิจกรรมมีกิจกรรมย่อยต่าง ๆ หลายกิจกรรม กิจกรรมหลักในการดำเนินกระบวนการวิจัยมีดังนี้

1. การประชุมทีมวิจัย
2. การประชุมทีมผู้ร่วมวิจัย
3. การประชุมทีมวิจัยเพื่อออกแบบสอบถามการเก็บข้อมูลและบันทึกข้อมูล
4. การเก็บข้อมูลและบันทึกข้อมูลรายรับ - รายจ่ายของผู้ร่วมวิจัย
5. การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์และการสังเคราะห์ข้อมูล
6. การศึกษาดูงานวิจัยพื้นที่อื่น
7. การขยายผลงานวิจัยสู่ชุมชนและชุมชนใกล้เคียง
8. การสรุปผลการวิจัย
9. การจัดทำรายงานผลการวิจัย

การดำเนินงานกระบวนการวิจัยแต่ละกิจกรรม มีรายละเอียดดังตาราง

ตารางที่ 1 กระบวนการวิจัยรายการกิจกรรมชุมชนหัวเขา หมู่ที่ 10

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินงานกิจกรรมต่อไป
1. การประชุมสมาชิกชุมชน	1. เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น แก่สมาชิกในชุมชน 2. เพื่อรวบรวมผู้ร่วมโครงการวิจัยท้องถิ่น ชุมชนหัวเขา หมู่ที่ 10 3. เพื่อคัดเลือกทีมวิจัยของชุมชนหัวเขา	กิจกรรมการประชุมสมาชิกจัดขึ้นในวันที่ 13 พฤศจิกายน 2550 มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งสิ้น 32 คน ได้แก่ พี่เลี้ยง 1 คน และสมาชิกในชุมชน 31 คน การดำเนินงานการประชุมมีรายละเอียด กระบวนการดังนี้ 1. พี่เลี้ยงนำเสนอข้อมูลหนังสือที่ได้จากการสำรวจข้อมูลที่ผ่านมาของสมาชิก 12 คน มีจำนวนหนังสือรวมทั้งสิ้น 3,011,073 บาท แบ่งเป็นหมวดที่มาของหนังสือคือ หนังสือที่เกิดจากคำใช้จ่ายในครัวเรือนสูง หนังสือที่เกิดจากคำใช้จ่ายในครัวเรือนสูง 2. เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างพี่เลี้ยงและผู้ร่วมประชุม 3. มีข้อตกลงร่วมกันระหว่างทีมวิจัย สมาชิกไม่ปิดข้อมูลหนังสือและค่าใช้จ่ายในครัวเรือนจะได้นำข้อมูลมา วิเคราะห์สังเคราะห์หาสาเหตุปัญหาที่ทำให้เกิดหนังสือ	มีผู้เข้าร่วมวิจัยและทีมวิจัย รวมทั้งหมด 14 คน ที่ประชุมมีข้อตกลงร่วมกันให้แต่ละคนได้เปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับหนังสือด้วยความจริงใจเพื่อจะทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริง การวิเคราะห์หรือสังเคราะห์ข้อมูลจะทำให้ได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง ผู้เข้าร่วมเป็นสมาชิกนัดหมายต่างคนจะกลับไปบันทึกข้อมูลการใช้จ่ายของครัวเรือน ปัญหาที่พบในระยะแรก ๆ คือ ทีมวิจัยยังไม่ค่อยเข้าใจบทบาทตนเอง สมาชิกยังไม่ค่อยเข้าใจเรื่องการทำวิจัยว่าจะทำให้อุปสรรคและจะได้แนวทางในการจัดการปัญหาหนังสือได้อย่างไร แผนการดำเนินงานกิจกรรมในระยะต่อไปในเดือน พ.ย. - ธ.ค.50 ทีมวิจัยจะเตรียมกระบวนการที่จะไปศึกษาที่มาของแหล่งหนังสือ ออกแบบสอบถามและวางแผนการเก็บรวบรวมข้อมูลสถานการณ์หนังสือ และนัดหมายที่จะจัดประชุมสมาชิกและทีมวิจัยในวันที่ 1 ธ.ค.50 - วันที่ 3 ธ.ค.50 เพื่อจัดกิจกรรมทบทวนอดีต

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินงานกิจกรรมต่อไป
2. การประชุม ทีมวิจัย	1. เพื่อให้ทีมวิจัยมี บทบาท หน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ และเตรียมความพร้อมใน การดำเนินงานกิจกรรม 2. เพื่อเปลี่ยนแปลงวันที่ จะจัดประชุมจากวันที่ 3 ธ.ค.50 เป็น วันที่ 4 ธ.ค.50 3. พี่เลี้ยงนำ แบบสอบถามมาให้ทีม วิจัยเพื่อวิเคราะห์เนื้อหา และนำมาพูดคุยกับ สมาชิกต่อไป	1. กิจกรรมการประชุมในครั้งนี้ จัดขึ้นในวันที่ 1 ธ.ค. 50 มีพี่เลี้ยงทีมวิจัย 1 คน ทีมวิจัย 5 คน ที่ ปรึกษา 2 คน 2. พี่เลี้ยงพูดคุยกับทีมวิจัยก่อน เพื่อให้ทีมวิจัยได้ พูดคุยกับสมาชิกด้วยตนเองในวันประชุม 3. พี่เลี้ยงได้พูดคุยและแนะนำ การทำ แบบสอบถาม การบันทึกريب - ถ่ายมาให้ดูพร้อมขอ คำแนะนำ	ผลการดำเนินงาน มีดังนี้ 1. การประชุมครั้งนี้ทีมวิจัยเข้าใจถึงกิจกรรมที่เสี่ยงได้ นำ แบบสอบถามมาพูดคุยและแนะนำในที่ประชุมเพื่อจะได้ไป แนะนำกับสมาชิกต่อไป 2. ทีมวิจัยเตรียมแผนจะจัดเวทีสัปดาห์หน้า โดยให้การให้ ผู้สูงอายุมาเล่าประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ให้ฟัง 3. แบ่งบทบาทหน้าที่วันนั้นโดยให้ นางทองอม กฤษณาและ นางลัดดา โพธิ์ฤทธิ์ ทีมวิจัย ทำหน้าที่เป็นคนเขียนข้อมูลใส่ กระดาษฟลิปชาร์ต ส่วนที่เหลือช่วยกันซักถามและช่วยงานอื่น 4. ทีมวิจัยได้ความรู้จากการอธิบายของพี่เลี้ยงและนำไปใช้ใน การบันทึกريب-ถ่าย นำไปแนะนำสมาชิกต่อไปและแจก แบบสอบถามให้สมาชิกไปบันทึก รียบ - รายจ่ายแต่ละ ครอบครัว ปัญหาอุปสรรค ที่พบ คือ ทีมวิจัย ยังไม่กล้าแสดงออก เพราะยังไม่เคยทำบทบาทลักษณะนี้มาก่อน และจัดบันทึกไม่ ทัน เนื่องจากยังไม่เข้าใจการจัดบันทึก

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินกิจกรรมต่อไป
3. ประชุม สืบค้นอดีต	1. เพื่อสืบค้น สถานการณ์ในอดีตของ ชุมชนหัวเขา 2. เพื่อค้นหาสาเหตุและ พัฒนาการของการเกิด หนี้สินชุมชนหัวเขา	การประชุมครั้งนี้ จัดขึ้นในวันที่ 4 ธันวาคม 2550 ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย พี่เลี้ยง ที่ปรึกษา ทีมวิจัย สมาชิกร่วมวิจัยและทีมประสานงานโครงการ การประชุมเริ่มด้วย พี่เลี้ยงทบทวนเป้าหมาย การพูดการอยากรู้อดีตจนถึงปัจจุบัน ว่าการ เปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างไร หลังจากนั้นก็เลี้ยงจึงให้ นางละว้า น้ำแก้ว นางละออง พูลเพิ่ม นางสะอาด ขาวเงิน นางแดงอ่อน แซ่มกลิม ผลัดกันเล่าสมัยอดีตตอน เด็กทำอะไรบ้าง โดย มีนางทองออม กฤษณาภิรมย์วงศ์ดาโพธิ์ฤทธิ์ เป็น คนจดบันทึกใส่กระดาษ และมีผู้ประสานงานโครงการส่งเคราะห์บทเรียนฯ ช่วยซักถาม	การประชุมครั้งนี้ ทำให้ทีมวิจัยทราบอดีตบ้านหัวเขาหมู่ที่ 10 มีความสุขแบบพอเพียง 4 ประเด็น ได้แก่ 1. ดินเข้าทำอาหารกิน ปลูกผักตามรั้วบ้านไว้กิน ด้ก รอบหาลา ทำนาใส่ยุ้งไว้กิน หาเผือก หามันในป่ามาไว้กิน 2. การทำนามีการเอาแรงกันไม่ต้องลงทุนมาก 3. ความเสียหายเกิดจากภัยธรรมชาติอย่างเดียว 4. หนี้สินมาจากของที่ปลูกและทำเองไม่ได้ในหมู่บ้าน ปัญหาในการประชุมคือ 1. ความวุ่นวายในชุมชนเนื่องจากมีปัญหาความ ขัดแย้งเรื่องวัด 2. การประชุมซ้อนกันกับหน่วยงานอื่น ทำให้สมาชิก ปลื้กตัวมาไม่ได้ แผนการดำเนินกิจกรรมต่อไปคือ ทีมวิจัยนัดสมาชิกให้นำ ข้อมูลมารวบรวมแล้วนัดประชุมครั้งต่อไป

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินการกิจกรรมต่อไป
4. ทีมวิจัยนำข้อมูลมาทบทวน	1. เพื่อนำเสนอข้อมูลการบันทึกการรับรายจ่ายซึ่งกันและกัน 2. เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเรื่องรับ-จ่ายของครอบครัว	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 17 ธันวาคม 2550 การเข้าประชุมประกอบด้วย พี่เลี้ยง ที่ปรึกษา ทีมวิจัย สมาชิกวิจัย การประชุมเริ่มต้นด้วย พี่เลี้ยง ที่ปรึกษา ทีมวิจัย นำกระดาดาฟร็ฟชาร์ตมาเขียนเป็นตารางเพื่อนำข้อมูลค่าใช้จ่ายที่สมาชิกแต่ละคนได้บันทึกมาลงรายละเอียดย่อยให้เห็นภาพรวม ช่วยเขียนเป็นแบบอย่างและให้ทีมวิจัยฝึกเขียนจากการนำข้อมูลแบ่งเขียนและให้พยายามเขียนข้อมูลทุกคนให้เห็นภาพบนกระดาดาทุกคนที่ร่วมวิจัย	1. ทีมวิจัยจัดทำรายละเอียดไม่เสร็จ การรวมแบ่งหมวดหมู่แต่ละคน แต่ละรายการต้องใช้เวลา จึงนัดสมาชิกทำต่อในการประชุมครั้งต่อไป 2. ทีมวิจัยยังไม่มีความเข้าใจการจัดบันทึกแบบช่องตาราง พี่เลี้ยงจึงได้ทบทวนการจัดบันทึกแบบตารางให้ทีมวิจัยรับทราบอีกครั้ง 3. ทีมวิจัยทำการรวมข้อมูลจัดบันทึกวันเดียวไม่เสร็จ จึงได้นัดสมาชิกใหม่ เป็นวันที่ 19 ม.ค.51 4. ทีมวิจัยบางคนมีงานทำอยู่แล้ว ทำให้ความพร้อมที่จะทำงานแบบต่อเนื่องไม่มี ทำให้การจัดบันทึกข้อมูลล่าช้า(การรวมข้อมูลล่าช้า) 5. ปัญหาอุปสรรค การออกแบบสอบถามหรือแบบกรอกข้อมูล บันทึกกับ - จ่าย ที่แจกสมาชิกไปบันทึกจะเสียมากดูและหะการรวมต้องใช้เวลา ทีมวิจัยนำออกแบบบันทึกใหม่

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินกิจกรรมต่อไป
5. ประชุมทีมวิจัย	1. เพื่อสร้างความชัดเจนของกิจกรรมที่นำแบบสอบถามมาดูแลช่วยกันออกแบบเพิ่มเติม 2. เพื่อวางแผนการทำกิจกรรมในระยะต่อไป	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 19 มกราคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย พี่เลี้ยง ทีมวิจัย ที่ปรึกษา กิจกรรมเริ่มต้นด้วยนำโครงการมาดูแลช่วยกันออกแบบสอบถามใหม่ พี่เลี้ยงนำข้อมูลมาพูดคุยกับทีมวิจัย ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลตามที่โครงการตั้งไว้ และชัดเจนมากขึ้น	1. ได้แบบสอบถามใหม่ที่ช่วยกันคิดทั้งวัน มีคำถามต่าง ๆ และนำไปจัดพิมพ์เพื่อเก็บข้อมูลสมาชิกใหม่ 2. การเตรียมหัวข้อไว้บางครั้งก็ยังไม่ครบ เช่น วันนี้จะมารวบรวมข้อมูล และจะสืบค้นอดีตต่อ แต่ทำได้เพียงการออกแบบจึงต้องเลื่อนกิจกรรมไปในครั้งต่อไป 3. ในการประชุมแต่ละครั้งทำให้ทีมงานได้ความคิดหลายอย่าง พี่เลี้ยงเตรียม มาพูดคุยหลายเรื่องแต่เนื่องจากทีมวิจัยทำไม่ทันจึงต้องค่อยเป็นค่อยไปตามความเหมาะสมของกิจกรรม 4. แบ่งสมาชิกให้ทีมวิจัยไปสัมภาษณ์ที่บ้าน ทีมวิจัย 1 คน ต่อสมาชิก 2 คน ข้อตกลงร่วมกันระหว่างทีมวิจัย ลงพื้นที่ต้องมีพี่เลี้ยงลงไปด้วย การลงพูดคุยสมาชิกตามบ้านทีมงานต้องสังเกตพฤติกรรม การดำรงชีวิตของครอบครัวตัวสมาชิกด้วย หมายเหตุ - การสัมภาษณ์สมาชิกใช้แบบสอบถามกรอรายละเอียดข้อมูล ตามที่ทีมวิจัยชักถามและไปถามเองที่บ้านสมาชิก

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินกิจกรรมต่อไป
5. ประชุมทีมวิจัย (ต่อ)			- การจัดบันทึกรายรับ-รายจ่ายที่มิวิจัยช่วยกันออกแบบกรอกบันทึกข้อมูลมอบให้สมาชิกกรอมเองที่บ้านทุกวัน ทุกครั้งที่มีรายรับ-รายจ่าย พร้อมทั้งนำไปนำข้อมูลมารวบรวมให้ 5. พี่เลี้ยงได้นัดประชุมที่มิวิจัยเป็นระยะ พี่เลี้ยงคอยช่วยการรวบรวมข้อมูลและนัดรวบรวมข้อมูลตามวันที่ที่มิวิจัยว่างพร้อมกัน

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินการกิจกรรมต่อไป
6. ประชุมทีมวิจัย	1. เพื่อนำข้อมูลที่สมาชิกบันทึกกรายรับ รายจ่ายมาวิเคราะห์ร่วมกัน 2. เพื่อรวบรวม และแยกหมวดหมู่ข้อมูลให้เห็นภาพรวมชัดเจน	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย พี่เลี้ยง ที่ปรึกษา ทีมวิจัย และสมาชิกวิจัย กิจกรรมเริ่มด้วยการนำข้อมูลมาแบ่งให้ทีมวิจัยช่วยกันรวมตัวเลข 1. ร่วมกันคิดและเขียนตารางใหม่เพื่อให้ดูและอ่านง่ายขึ้น เห็นข้อมูลของสมาชิกทุกคนในกระดานแผ่นเดียวกัน 2. สรุปท้ายนัดหมายทีมวิจัยและสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมเสริมกำลังใจที่โครงการสังเคราะห์บทเรียนจัดขึ้น	1. การพูดคุยวันนี้เนื่องจากการวิเคราะห์ข้อมูลบันทึกรับ-จ่ายแล้วยังคงมีการบันทึกกำไรของกำไรดำเนินการดำเนินกิจกรรมปุ๋ยของกลุ่มโดยให้สมาชิกชำระเงินงวดปุ๋ยให้หมดและปันผลเงินให้พร้อม 2. การทำกิจกรรมทุกครั้งทีมวิจัยจะไม่ค่อยว่างมีธุระงานจะไม่เสร็จต้องนำกลับไปทำที่บ้านและก็จะใช้เวลาหลายวัน พี่เลี้ยงคอยติดตามสอบถามตลอด 3. นัดหมายดูข้อมูลต่อและเตรียมนัดประชุมสมาชิกในครั้งต่อไปวันที่ 10 มีนาคม 2551

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินกิจกรรมต่อไป
7. ประชุมสมาชิกคืนข้อมูล	1. สมาชิกเข้าร่วมโครงการเพื่อรับรู้ข้อมูลตนเอง จะได้หาทางแก้ไขร่วมกันและสมาชิกที่มีค่าใช้จ่ายสูงจะลดอะไรได้บ้าง	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 10 มีนาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย พี่เลี้ยง ที่ปรึกษา ทีมวิจัย สมาชิกวิจัย กิจกรรมเริ่มด้วย ทีมวิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาแสดง เพื่อให้สมาชิกทุกคนเห็นข้อมูลของตนและเพื่อน ๆ พร้อมทั้งแนววิธีหรือหาแนวทางในการลดค่าใช้จ่ายของครอบครัว ในช่วงสุดท้าย ได้ให้ทุกคนกลับไปจดบันทึกรายรับรายจ่ายต่อ พร้อมกันนั้นทีมวิจัยได้นำลดลงไปเก็บข้อมูลที่บ้านและนัดหมายกับสมาชิกที่จะเดินทางไปศึกษางานวิจัยที่สถาบันหนองอ้อ จังหวัดราชบุรี	1. สมาชิกเห็นข้อมูล เช่น การซื้อของอย่างฟุ่มเฟือยไม่นึกถึงประโยชน์ที่แท้จริง แต่ซื้อเพราะอยากมีอยากได้เท่านั้น นางละว้า น้ำแก้ว บอกว่าข้อมูลที่ได้นั้นดีมาก ทำให้หยุดซื้อของหลายอย่าง เพื่อลดการใช้จ่ายของครอบครัว 2. การเก็บข้อมูลใหม่จากแบบสอบถามที่ร่วมกันออกแบบขึ้นเป็นข้อมูลแยกจากการจดบันทึกรายจ่ายประจำวันแล้วจึงนำมาเปรียบเทียบกัน 3. สมาชิกเห็นค่าใช้จ่ายตนเองแล้ว เห็นพร้อมกันจะหยุดซื้อของกินของใช้ที่ไม่จำเป็นหรือจะซื้อลดลง

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินงานกิจกรรมต่อไป
8. ประชุมทีมวิจัย	เพื่อเตรียมการเดินทางศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้งานวิจัยพื้นที่อื่น	จัดประชุมขึ้นในวันที่ 22 มีนาคม 2551 ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย พี่เลี้ยง ทีมวิจัย การประชุมเริ่มด้วย การพูดคุยเพื่อเตรียมประเด็นในการซักถามข้อมูลจากแหล่งศึกษาดูงาน หลังจากที่ได้ขอพื้นที่ที่ได้บรรยายกิจกรรมของพื้นที่เรียบร้อยแล้ว หลังจากนั้นทีมวิจัยได้วางแผนเรื่อง การเตรียมอาหารของสมาชิกวิจัยโดยให้ทีมวิจัยเดินทางไปแจ้งแก่สมาชิกวิจัยที่ตนเองรับผิดชอบ นอกจากนี้ก็เป็นการเตรียมการด้านอื่นๆที่ทีมวิจัยจะต้องเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเอง	1. การศึกษาดูงานในครั้งนี้มีวิจัยได้ประเด็นหลัก ๆ ในการซักถาม ชุมชนบ้านหนองอ้อว่า - ทำอย่างไรถึงประสบความสำเร็จในการปลดหนี้ - สมาชิกท้อ เมื่อเห็นข้อมูลการใช้จ่ายหรือไม่ - มีวิธีการใดทำให้สมาชิกร่วมมือ 2. แบ่งบทบาททีมวิจัยแต่ละคนให้รับผิดชอบ โดยนางแดงอ่อน แซ่มกลั่น รับผิดชอบในเรื่องหญิงข้าวและหญิงข้าวเหนียวไปกินมือกลางวัน ไม่ต้องซื้อกินให้ตามสมาชิกมาช่วย นางทองอม กฤษณา นางรัตดา ไพรีฤทธิ์ นางนรินทร์ พวงมาลี นางสาว ขาวเงิน และพี่เลี้ยง นางบุญยัง จันทร์ลอย ช่วยกันดูแลสมาชิก ตั้งแต่เดินทางไปดูงานจนกลับบ้าน พร้อมคอยช่วยกันซักถามข้อมูลแหล่งที่ไปดูงานตามประเด็นที่เตรียมไว้ 3. กำหนดวันที่จะออกเดินทางศึกษาดูงานในวันที่ 23 มีนาคม 2551 นัดสมาชิกมาพร้อมกันเวลา 05.00 น.

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินกิจกรรมต่อไป
9. กิจกรรมศึกษาดูงาน บ้านหนองอ้อ ตำบล บ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี	1. เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้และประสบการณ์งานวิจัย 2. เพื่อนำแนวคิดและเทคนิคที่ได้เรียนรู้มาประยุกต์ใช้ในการงานวิจัยของพื้นที่ชุมชน หัวข้อ หมู่ที่ 10	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 23 มีนาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย พี่เลี้ยง ทีมวิจัย ที่ปรึกษา สมาชิกวิจัย ผู้สนใจ และ ทีมประสานงานส่วนกลาง เมื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมเดินทางมาพร้อมกันแล้วรถก็ออกเดินทาง ทีมวิจัยช่วยกันประสานงานแบ่งหน้าที่ช่วยกันดูแลเพื่อนสมาชิกที่เดินทางศึกษาดูงานร่วมกันและเตรียมประเด็นให้ฝึกตั้งคำถามด้วย 3. ขณะเดินทาง พี่เลี้ยงเล่านิทาน คนตัดไม้ ไปบนรถเป็นนิทานมีคติเตือนสติคนกำลัง มุ่งทำงานจนลืม ดูแลตนเอง เดินทางถึงสถานที่ศึกษาดูงาน เมื่อพักหายเหนื่อยแล้วทีมวิทยากรพื้นที่ก็เริ่มบรรยายกิจกรรมที่ได้ดำเนินการ	ผลการดำเนินกิจกรรม ทำให้ทีมวิจัยและสมาชิกวิจัยได้เรียนรู้แนวทางในการจัดการปัญหาหนี้สินหลายวิธี เรียนรู้ตัวอย่างกิจกรรมที่ครอบครัวและชุมชนสามารถดำเนินการเพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือนได้ ทีมวิจัยและสมาชิกวิจัยได้ข้อสรุปร่วมกันที่จะทำกิจกรรมการออมทรัพย์วันละบาทร่วมกัน และทำกิจกรรมปฎิบัติกับสภาพเพื่อลดต้นทุนการผลิตต่อไป แผนงานในระยะต่อไป นัดหมายสมาชิกวิจัยที่จะจัดประชุมเพื่อขยายผลองค์ความรู้จากการวิจัยโดยจัดกิจกรรมร่วมกับศูนย์การศึกษาออกกระบวนและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอเดิมบางฯ โดยกำหนดที่จะจัดกิจกรรมขึ้นในวันที่ 26 มีนาคม 2551

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินกิจกรรมต่อไป
9. กิจกรรมศึกษาดูงาน (ต่อ)		วิทยากรบรรยายหลายกิจกรรมทำให้เกิดผล 'หนี้' เช่น การออมทรัพย์ ทำตุ๊กตา เลี้ยงปลา เลี้ยงวัว กิจกรรมเหล่านี้ทำให้ลดหนี้ได้ จนเวลาอาหารกลางวัน รับประทานอาหารร่วมกันแล้วจึงเดินทางกลับ ระหว่างเดินทางกลับ สมาชิกวิจัยได้พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเพื่อเลือกกิจกรรมที่เหมาะสมที่กลุ่มหัวเขาสามารถทำได้	

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินกิจกรรมต่อไป
10. เวทีขยายผลสู่ชุมชน	1. เพื่อนำองค์ความรู้ที่ทีมวิจัยและสมาชิกวิจัยได้รับจากการวิจัยเผยแพร่สู่ชุมชน	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 26 มีนาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย พี่เลี้ยง ทีมวิจัย ผู้ร่วมวิจัย เจ้าหน้าที่ กศน. และชาวบ้านหมู่ที่ 1 2, 6 และ 10 เข้าร่วมประมาณ 150 คน จัดกิจกรรมร่วมกับศูนย์การศึกษาอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอเดิมบางนางบวช การดำเนินกิจกรรมเริ่มจาก การให้นางแดง อ่อน แซ่มกลื่น ทีมวิจัยคนหนึ่งและพี่เลี้ยง ช่วยกันเล่านิทานเรื่องคนตัดต้นไม้มให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมรับฟัง โดยนางแดงอ่าน ได้เล่าถึงก่อนที่จะจัดบันทึกรายรับ-รายจ่าย เคยไม่รู้เรื่องรายรับรายจ่ายของครอบครัวเลย ไม่รู้สาเหตุของการเกิดหนี้สิน แต่พอเริ่มจดบันทึก รบอะไรก็จด จ่ายอะไรก็จด ทำให้เห็นที่มาที่ไป ของเงินในครอบครัว เมื่อทีมวิจัยเสนอจบ นายสันติ จริยะพันธ์ เจ้าหน้าที่จากศูนย์ประสานงาน การวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ. พระนครศรีอยุธยา ช่วยสรุปภาพรวม สุดท้ายจึงแบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและฝึกทำนำยาล้างจาน	1. มีผู้สนใจกิจกรรมลดรายจ่ายในครัวเรือนบางคน รับปากจะกลับไปทำใช้เองเพื่อลดรายจ่ายของครอบครัว 2. ทีมวิจัยได้ฝึกการพูดคุยในกลุ่มย่อย ฝึกนำเสนอประเด็นพูดคุย แลกเปลี่ยนและฝึกนำเสนอหน้าเวที 3. ผู้เข้ากิจกรรมส่วนใหญ่มีความพอใจกับการจัดกิจกรรม ได้รับความรู้หลายอย่าง หลายคนขอคิดในนิทานที่พูดถึงชีวิตคนเร่งรีบทำงาน ไม่ออกไปรับรู้เรื่องราวจากภายนอก เพื่อไปเรียนรู้ประสบการณ์ที่อื่นจะได้นำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตและครอบครัวตนเอง แผนงานในระยะต่อไป ทีมวิจัยนัดประชุมอีกครั้งในวันที่ 10 เมษายน 2551

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินกิจกรรมต่อไป
11. ประชุม ทีมวิจัย	เพื่อวิเคราะห์และ สังเคราะห์ข้อมูล 2 ประเภทที่ได้รับจากการ เก็บรวบรวมจากสมาชิก คือ 1.1 ข้อมูลที่ได้รับ จากการบันทึกการรับ- รายงาน 1.2 ข้อมูลจากการ เก็บรวบรวมข้อมูลตาม แบบ สอบถาม	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 10 เมษายน 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย พี่เลี้ยง ทีม วิจัยและที่ปรึกษา กิจกรรมที่ดำเนินการ คือ ทีมวิจัยช่วยกัน แบ่งแยกข้อมูล รวบรวมใส่กระดานฟลิปชาร์ด รวมเป็นข้อมูลภาพรวมของข้อมูลสมาชิกผู้ร่วม วิจัยทั้งหมด	ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงช่วยกันรวมข้อมูลตามหัวข้อที่บันทึกใน กระดานของแต่ละคน เสร็จเรียบร้อยแล้ว 1 ชุด เหลือ 1 ชุดที่ทีมวิจัยจะ นำกลับไปช่วยกันรวบรวมต่อ ทีมวิจัยการแบ่งงานกันชัดเจน มีคนที่รับผิดชอบเขียนตารางเพื่อ รวบรวมข้อมูลสมาชิกให้ครบทุกคนและอ่านง่าย เกิดการฝึกทักษะด้านการคิดและการเขียนของทีมวิจัย เกิด ความมีส่วนร่วมของบุคลากรของทีมวิจัยเข้ามาร่วมกันเขียนเป็น กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นใน ครอบครัวและชุมชน บทเรียนที่ได้รับ คือ การนำเสนอข้อมูลที่ได้จากสมาชิกลงในรูป ตารางทำให้ผู้ร่วมวิจัยเห็นข้อมูลชัดเจนและข้อมูลของสมาชิกทุก คนในแผนเดียวกัน แผนงานในระยะต่อไป นัดประชุมทีมวิจัยและสมาชิกวิจัยใน วันที่ 18 เมษายน 2551

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินงานกิจกรรมต่อไป
12. ทบทวนข้อมูลจาก การบันทึก รายรับ- รายจ่าย และ ข้อมูลที่ได้ จากแบบ สอบถาม	1. เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการบันทึก รายรับรายจ่ายและข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม 2. เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ แนวทางในการจัดการ ปัญหาหนี้สินของ ครอบครัวและชุมชนหัวเขา หมู่ที่ 10	จัดกิจกรรมขึ้นในวันที่ 18 เมษายน 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย พี่เลี้ยง ทีมวิจัย และสมาชิกวิจัย กิจกรรมเริ่มด้วย พี่เลี้ยง ทีมวิจัยช่วยกันนำข้อมูลที่มีแยกแยะและเขียนใส่กระดานฟลิปชาร์ตแล้วถามรายละเอียดยจากสมาชิกเพิ่มเติม และให้เจ้าของข้อมูลช่วยดูข้อมูลตนเองทีละคน หลังจากนั้นเมื่อดำเนินการเสร็จทุกคนแล้ว พี่เลี้ยงและทีมวิจัยจึงชวนพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อช่วยกันหาสาเหตุของการเกิดหนี้สินร่วมกัน	ผลการดำเนินงานกิจกรรมที่มีวิจัยและพี่เลี้ยงได้ช่วยกันดูข้อมูลสมาชิกวิจัยทีละคน โดยสามารถวิเคราะห์ได้เฉพาะข้อมูลด้านรายรับรายจ่ายของสมาชิกเพียง 4 คนเท่านั้น ที่เหลือนัดหมายที่จะดำเนินการในวันต่อไป การทบทวนและวิเคราะห์ข้อมูล พี่เลี้ยงและทีมวิจัยซักถามไม่เก่ง ทำให้ได้ข้อมูลไม่ค่อยชัดเจนและไม่เป็นระบบเท่าที่ควร นัดทีมวิจัยจัดกิจกรรมใหม่ในวันที่ 22 เมษายน 2551

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินงานกิจกรรมต่อไป
13. ประชุม ทีมวิจัย	1. เพื่อรวบรวมข้อมูลให้เป็นไปอย่างรัดกุมถูกต้อง 2. เพื่อนำข้อมูลที่รวบรวมในครั้งก่อนมาพูดคุยและเพิ่มเติมข้อมูลให้มีความละเอียดมากขึ้น	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 22 เมษายน 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย พี่เลี้ยง ทีมวิจัย และที่ปรึกษา การจัดกิจกรรมเริ่มต้นด้วยพี่เลี้ยงและทีมวิจัยช่วยกันวิเคราะห์ข้อมูลและเขียนตารางในกระดาษฟรี้ฟชาร์ตใหม่ นำข้อมูลบางประเด็นที่ขาดมาเขียนเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ขึ้น	1. ได้ข้อมูลสมาชิกกรอบครัวว์ เขียนลงในตารางตรงช่องที่ทีมวิจัยคิดว่าชัดเจนและอ่านง่าย คาดว่าสมาชิกจะเข้าใจเมื่อได้ศึกษาข้อมูลจากกระดาษแผ่นนี้ 2. ปัญหาที่เกิดขึ้น ทีมวิจัยทำตารางผิดๆ ถูกๆ เนื่องจากมีทักษะในด้านนี้ในระดับน้อย ทำให้ต้องปรับปรุงแก้ไขหลายครั้งแต่ก็เป็นกระบวนการที่สามารถสร้างการเรียนรู้ได้ดี

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินกิจกรรมต่อไป
14. ประชุม ทีมวิจัย	เพื่อทบทวนข้อมูล เพิ่มเติมจากครั้งก่อนและ นำมาปรับปรุงใหม่	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 21 พฤษภาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย พี่เลี้ยง ทีมวิจัย และที่ปรึกษา การดำเนินกิจกรรมก็เป็นบทบาทของพี่เลี้ยง และทีมวิจัยช่วยกันรวมตัวเลขใส่ช่องของทีมวิจัยได้ จัดทำตารางไว้เมื่อครั้งที่ผ่านมา	ผลการดำเนินกิจกรรม ยังรวมข้อมูลไม่เสร็จ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับ กับตัวเลขที่มีรายละเอียดมาก ทีมวิจัยจึงได้นัดหมายเพื่อช่วยกัน จัดทำให้เสร็จ โดยได้นัดกันครั้งต่อไปในวันที่ 20 มิถุนายน 2551

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินกิจกรรมต่อไป
15. ประชุม ทีมวิจัย	เพื่อรวบรวมข้อมูลของ สมาชิกต่อ	จัดกิจกรรมขึ้นในวันที่ 20 มิถุนายน 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย พี่เลี้ยง ทีมวิจัย และที่ปรึกษา กิจกรรมก็เริ่มด้วยพี่เลี้ยง ทีมวิจัย ช่วยกันรวม ตัวเลขลงในตารางที่ทำค้างไว้จากครั้งก่อน	ผลการดำเนินกิจกรรม ยังไม่เรียบร้อยดี ทีมวิจัยช่วยกันทำ แต่ทำไม่เสร็จ มอบให้แต่ละคนกลับไปรวบรวมเองที่บ้านแล้ว นำมารวมทั้งหมดและนัดครั้งต่อไป วันที่ 22 มิถุนายน 2551 เพื่อ ประชุมเผยแพร่ผลการวิจัยให้ชุมชน หมู่ที่ 10 ได้เรียนรู้ กระบวนการวิจัยร่วมกับผู้ร่วมวิจัยและคนในชุมชนที่สนใจ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินงานกิจกรรมต่อไป
16. ประชุมผู้ร่วมวิจัยและผู้สนใจ	เพื่อเผยแพร่ข้อมูลและผลการดำเนินโครงการวิจัยในชุมชน	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 22 มิถุนายน 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย พี่เลี้ยง ทีมวิจัย ที่ปรึกษา สมาชิกวิจัยและสมาชิกกลุ่มผู้ทั้งหมด กิจกรรมเริ่มต้นด้วย พี่เลี้ยงนำเสนอผลการทำวิจัยให้เพื่อนร่วมเวทีฟังการดำเนินงานไปศึกษาดูงานกลับมาได้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้น และกรณีมีเงินกองทุนอยู่มีสุขเข้ามา กลุ่มได้ยกยอดเป็นสมาชิกได้เป็นเจ้าของหุ้นทุกคนและวันนี้ได้นำสมุดหุ้นมาแจก	1. ทีมวิจัยแจ้งผลจากการศึกษาดูงานของงานวิจัย เกิดกิจกรรมออมทรัพย์ขึ้น และการทำปุ๋ยต่อเนื่องจนทุกวันนี้จะนำสมุดหุ้นปุ๋ยมาแจกและใครสนใจฝากออมทรัพย์เชิญสมัครได้ มีผู้สมัครถือหุ้นปุ๋ยเพิ่ม รวมเป็น 84 ครอบครัว 2. การจัดเวทีต้องรีบนำเสนอ เนื่องจากเป็นช่วงเวลาเย็น ผู้เข้าร่วมกิจกรรมแต่ละคนต้องรีบกลับไปทำงานบ้าน 3. ได้นำแบบอย่างการทำกิจกรรมมาให้ผู้ร่วมเวทีดูจะทำให้ผู้สนใจเกิดความเชื่อถือได้ดี 4. แผนการในระยะต่อไป ได้นัดทีมวิจัยรวบรวมข้อมูลต่อและนำเสนอข้อมูลอีกครั้งในวันที่ 29 มิถุนายน 2551

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินกิจกรรมต่อไป
17. ประชุม ทีมวิจัย	เพื่อรวบรวมข้อมูลของ สมาชิกติดต่อ	จัดกิจกรรมขึ้นในวันที่ 29 มิถุนายน 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วยพี่เลี้ยง ทีมวิจัย และที่ปรึกษา กิจกรรมเริ่มด้วยพี่เลี้ยง ทีมวิจัยและที่ปรึกษา ช่วยนำข้อมูลมารวมตัวเลขต่อจากครั้งก่อน	1. การรวมข้อมูลปรากฏไม่เสร็จเช่นเคย เพราะทีมวิจัยที่มาถึง ก่อนรอเพื่อนทีมวิจัย ถึงเริ่มทำกิจกรรม จึงทำให้การรวบรวม ข้อมูลช้าออกไป 2. นัดประชุมผู้ร่วมวิจัยเพื่อดูข้อมูลทั้งหมดในวันที่ 1 กรกฎาคม 2551

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินกิจกรรมต่อไป
18. ประชุมสมาชิกวิจัย	เพื่อให้สมาชิกวิจัยได้ดูข้อมูลตนเองที่ทีมวิจัยได้รวบรวมไว้แล้ว	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 1 กรกฎาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วยพี่เลี้ยง ทีมวิจัย ที่ปรึกษาและสมาชิกวิจัย กิจกรรมเริ่มด้วยทีมวิจัยช่วยกันนำข้อมูลที่ได้ช่วยกันรวบรวมเรียบร้อยแล้วมาให้สมาชิกพิจารณา พี่เลี้ยงช่วยถามข้อมูลและช่วยดูรายการที่ทำให้เกิดหนี้สิน และเพิ่มเติมข้อมูลเพื่อให้เกิดความถูกต้องมากขึ้น และหลังจากนั้นจึงได้ให้สมาชิกวิจัยได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน	ผลการดำเนินกิจกรรม ได้ซักถามข้อมูลจากสมาชิกเพื่อเพิ่มเติมข้อมูล และร่วมกันตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ยังต้องมีการปรับปรุงตัวเลขในตารางให้ถูกต้อง ทำให้การนำเสนอข้อมูลล้าช้า สมาชิกวิจัยได้ร่วมแลกเปลี่ยนความเห็นคิดเป็นระยะเพื่อร่วมกันค้นหาทางออกของปัญหา นัดประชุมครั้งต่อไป 10 กรกฎาคม 2551

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินกิจกรรมต่อไป
19. ประชุม ทีมวิจัย	เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลต่อ	จัดกิจกรรมขึ้นในวันที่ 10 กรกฎาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย พี่เลี้ยง ทีมวิจัย และที่ปรึกษาทีมวิจัย กิจกรรมก็เป็นงานที่พี่เลี้ยง ทีมวิจัยและที่ปรึกษา ช่วยกันนำข้อมูลมาแจกแจงและรวมตัวเลข เขียนใส่ซองในตาราง	ผลการรวบรวมข้อมูลเสร็จสิ้นตามข้อมูลที่มีอยู่ พี่เลี้ยงและทีมวิจัยนัดประชุมสมาชิกครั้งต่อไปในวันที่ 13 กรกฎาคม 2551

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินงานกิจกรรมต่อไป
20. ประชุมสมาชิกวิสาหกิจ	1. เพื่อเป็นเวทีให้สมาชิกวิสาหกิจได้ช่วยตรวจสอบข้อมูลตนเอง 2. เพื่อร่วมกันค้นหาสาเหตุของการเกิดหนี้สิน	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 13 กรกฎาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วยพี่เลี้ยง ทีมวิจัย ที่ปรึกษา และสมาชิกวิสาหกิจ กระบวนการดำเนินงานกิจกรรมเริ่มด้วยพี่เลี้ยงและทีมวิจัยช่วยกันนำข้อมูลที่ได้วิเคราะห์รวบรวมเรียบเรียงแล้วนำเสนอให้สมาชิกผู้เป็นเจ้าของข้อมูลได้รับทราบและซักถามเพิ่มเติมเพื่อตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูล หลังจากนั้นจึงระดมความคิดเห็นและเปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเพื่อค้นหาแนวทางในการจัดการแก้ปัญหาหนี้สิน	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ข้อมูลที่พี่เลี้ยงและทีมวิจัยนำเสนอต่อสมาชิกมีประเด็นหลัก ๆ คือ หนี้สิน พบที่มาของหนี้สิน 3 ประเด็น 1. หนี้สินค่าใช้จ่ายแบ่งเป็นหมวด - ค่าใช้จ่าย มีหมวดอาหาร ของแห้ง ของสด ข้าวสาร - หมวดของใช้ในครัวเรือน ของจำเป็น ของฟุ่มเฟือย - หมวดลงทุน ทนค้าขาย ทนการทำเกษตร - หมวดการศึกษาส่งลูกเรียน 2. หนี้สินเกิดขึ้นเพื่อสร้างอนาคต ชื้อรถ ปลูกบ้าน ชื้ออุปกรณ์การทำเกษตร 3. หนี้จากภัยธรรมชาติที่ทำให้ผลผลิตเสียหาย - ฝนแล้ง น้ำท่วม ผลผลิตการเกษตรเสียหายจากโรคระบาด เพลี้ยกระโดดหรือแมลงระบาด และแนวทางการจัดการหนี้สินที่ได้จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันสรุปได้เป็นแนวทางหลัก ๆ คือ แนวทางระดับครอบครัว ทุกคนกลับไปปลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลงพูดคุยครอบครัวให้เข้าใจช่วยกันประหยัดดูเรื่องค่าใช้จ่ายบางอย่างที่สามารถทำได้แบบรวมกลุ่มกลุ่มก็มาทำ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินกิจกรรมต่อไป
20. ประชุมสมาชิกวิจัย			แนวทางระดับกลุ่ม การรวมกลุ่มทำ ทำบุญหมกถนุญทำ ทำน้ำยา เอนกประสงค์ ผักเงินหอมทรัพย์ไว้ช่วยเหลือกันในกลุ่ม รวมกลุ่มซื้อข้าวสาร รวมกลุ่มทำข้าวพันธุ์ ปัญหาที่พบจากการดำเนินกิจกรรม คือ การวิเคราะห์ข้อมูลยังไม่ลุ่มลึกเท่าที่ควร เนื่องจากทั้งพี่เลี้ยงและทีมวิจัยยังไม่มีทักษะที่ดีพอ แต่ก็ถือได้ว่าเป็นการเรียนรู้ไปด้วย นัดประชุมเพื่อทำกิจกรรมครั้งต่อไปวันที่ 26 กรกฎาคม 2551

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับ และแผนการดำเนินกิจกรรมต่อไป
21. ประชุม ทีมวิจัย	1. เพื่อฝึกการ วิเคราะห์ข้อมูลแก่ทีม วิจัย 2. เพื่อเตรียม นำเสนอผลการ วิเคราะห์ข้อมูลแก่ สมาชิกวิจัย	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 26 กรกฎาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย พี่เลี้ยง ทีมวิจัย และที่ปรึกษา การดำเนินงานกิจกรรมเริ่มด้วยพี่เลี้ยงและที่ปรึกษา ช่วยกัน ชวนทีมวิจัยพิจารณาข้อมูลที่ส่งเคราะห์ เรียบร้อยแล้ว และนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์เชิง รายละเอียดเพิ่มเติม และให้ทีมวิจัยเตรียมตัวเพื่อ นำเสนอแก่สมาชิกต่อไป	ผลการดำเนินงานกิจกรรมพบว่าข้อมูลที่นำมาพิจารณากันยัง รวบรวมไม่หมด สมาชิกบางคนฉบับที่อ่านไม่ออก บางคน เขียนรายละเอียดผิดช่อง ทีมวิจัยต้องปรับตารางการรวม ข้อมูลให้ใหม่ ทำให้เสียเวลา นัดประชุมเพื่อทำกิจกรรมต่อไปในวันที่ 27 กรกฎาคม 2551

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับและแผนการดำเนินงานกิจกรรมต่อไป
22. ประชุม ทีมวิจัย	เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลต่อ	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 27 กรกฎาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย พี่เลี้ยง ทีมวิจัย และที่ปรึกษา การดำเนินงานกิจกรรมครั้งนี้ ทีมวิจัยได้ช่วยกันเขียนตารางข้อมูลใหม่ ลงรายละเอียดข้อมูลเพิ่มและพี่เลี้ยงได้ทดลองซักถามข้อมูลเพิ่มเติมจากสมาชิกวิจัยคนหนึ่งและให้นางลัดดา โพธิ์ฤทธิ์ ทีมวิจัยคนหนึ่งเป็นผู้จัดบันทึก	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ทีมวิจัยได้ข้อมูลเพิ่มเติมจากสมาชิกทีมวิจัยที่ได้ทดลองถาม ทีมวิจัยเห็นแนวทางในการซักถามข้อมูลเพิ่มเติมจากสมาชิกและสามารถดำเนินการได้เอง โดยมีพี่เลี้ยงช่วยซักถามเป็นบางครั้ง ปัญหาที่เกิดขึ้น ในบางครั้งทีมวิจัยไม่กล้าถามหรือจำคำถามไม่ได้ ไม่มีความกล้า ข้อคิดที่ได้รับจากการทำกิจกรรม พบว่า การเรียนรู้ไม่วกิจกรรมอะไร คนที่จะเรียนรู้ต้องฝึกทักษะ เป็นคนใฝ่รู้และมีเวลา แผนงานในระยะต่อไป ทีมวิจัยนัดหมายสมาชิกวิจัยเพื่อสรุปผลงานวิจัยในวันที่ 28 กรกฎาคม 2551 นัดผู้ร่วมวิจัยสรุปผลงานวิจัยร่วมกัน

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับและแผนการดำเนินกิจกรรมต่อไป
23. ประชุมสมาชิกวิจัยสรุปบทเรียนงานวิจัย	1. เพื่อสรุปผลงานการดำเนินงานตั้งแต่เริ่มดำเนินกิจกรรมร่วมกัน 2. เพื่อสรุปผลการดำเนินกิจกรรมที่เกิดขึ้นกับสมาชิกและทีมวิจัย	กิจกรรมดำเนินการในวันที่ 28 กรกฎาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย พี่เลี้ยง ที่ปรึกษา ทีมวิจัย และสมาชิกวิจัย กระบวนการดำเนินการดำเนินกิจกรรม เริ่มด้วยพี่เลี้ยงกล่าวชี้แจงวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมและพยายามให้ทีมวิจัยเป็นผู้ดำเนินการเองแต่บางคนยังไม่สามารถ ดำเนินการได้ พี่เลี้ยงจึงต้องดำเนินการเอง โดยการถามสาระทุกขสมาชิกก่อนแล้วจึงถามถึงผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมโครงการที่มีต่อสมาชิกและมีทีมวิจัยช่วยซักถามในบางครั้ง การพูดคุยแลกเปลี่ยนซักถามกันไปมาทั้งวัน ที่ปรึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมก็ช่วยตั้งข้อสังเกตและเพิ่มเติมข้อมูลเป็นบางครั้ง	ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดเวที สมาชิกได้สะท้อนให้ฟังว่าการเข้าร่วมกิจกรรมโครงการได้ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนมากขึ้น คิดก่อนที่จะจ่าย ข้อดีของจำเป็น ผลที่เกิดขึ้นที่ชัดเจนเกิดจากการได้จัดบันทึกการจ่ายของครอบครัว มีการปลูกผักไว้กินในครอบครัว ด้านการผลิตก็ได้ลดต้นทุนลงด้วยการซื้อปุ๋ยหมักชีวภาพของกลุ่มไปใช้ นำความรู้ที่ได้เรียนรู้ไปจัดการบริหารบ้านหลายอย่าง ส่วนกระบวนการกลุ่มที่เกิดขึ้น ทำให้ชุมชนเกิดความสามัคคีมากขึ้น มีกิจกรรมต่อเนื่อง กลุ่มออมทรัพย์ได้ช่วยทำให้เกิดการออมและช่วยเหลือสมาชิกเวลาเดือดร้อนด้านการเงิน ทำให้ลดการกู้เงินดอกเบี้ยสูง ผลที่เกิดขึ้นอีกด้านหนึ่ง คือ การช่วยเหลือกันระหว่างสมาชิก ทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจกันมากขึ้น ข้อเสนอแนะที่ได้รับ เช่น ทีมวิจัยหรือกรรมการกลุ่มควรหากิจกรรมให้สมาชิกได้ทำอย่างต่อเนื่อง ให้โอกาสได้ทำกิจกรรมร่วมกัน พูดคุยไปด้วยจะทำให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้ได้มากกว่าการประชุมอย่างเดียว นัดประชุมครั้งต่อไปวันที่ 10 สิงหาคม 2551

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับและแผนการดำเนินกิจกรรมต่อไป
24. ประชุมผู้ร่วมวิจัย	เพื่อทบทวน กิจกรรมการเก็บ ข้อมูลและการจัดการ ข้อมูลที่ผ่านมา	จัดกิจกรรมขึ้นในวันที่ 21 กันยายน 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วยพี่เลี้ยง ทีมวิจัย ที่ปรึกษา และสมาชิกวิจัย กิจกรรมเริ่มด้วยพี่เลี้ยงถามทีมวิจัยและชวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมพูดคุยถึงผลการดำเนินงานผ่านงานที่ไม่มีการจัดกิจกรรมไปนาน หลังจากนั้นทีมวิจัยและผู้ร่วมกิจกรรมช่วยกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเวที	ในช่วง 2 เดือนที่ผ่านมา สามีของพี่เลี้ยงที่มวิจัยป่วยหนัก ทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการวิจัยหยุดชะงัก แต่ในพื้นที่ที่มวิจัยได้ลงเก็บข้อมูลจากสมาชิกและมาพูดคุย แลกเปลี่ยนกันเป็นระยะแต่ไม่ได้บันทึกผลการพูดคุย นัดประชุมทีมวิจัยครั้งต่อไป วันที่ 26 สิงหาคม 2551

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงาน กิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับและแผนการดำเนินการกิจกรรมต่อไป
25. ประชุมทีมวิจัย	1. เพื่อทบทวนข้อมูลที่ได้จากการวิจัย	จัดกิจกรรมขึ้นในวันที่ 26 กันยายน 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วยทีมวิจัย พี่เลี้ยง ที่ปรึกษาและเจ้าหน้าที่จากศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่น กระบวนการกิจกรรมเริ่มด้วยพี่เลี้ยงทีมวิจัยช่วยนำข้อมูลที่วิเคราะห์กันแล้วและคืนข้อมูลแก่สมาชิกแล้วเขียนลงกระดาษเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน หลังจากนั้นเจ้าหน้าที่จากศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ทดลองถามสมาชิกทีมวิจัยหนึ่งคนเพื่อเป็นแนวทางและสร้างการเรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน	ผลการจัดกิจกรรม พบว่าข้อมูลที่ยังขาดข้อมูลบางประเด็น ทำให้ไม่เห็นแนวทางการจัดการปัญหาได้ชัดเจน ที่ประชุมจึงเสนอให้นัดหมายสมาชิกมาฟังพูดคุยซักถามกันอีกครั้งและถามเป็นรายบุคคล นำข้อมูลเก่ามาทบทวนแล้วถามเพิ่มเพื่อค้นหาแนวทางการจัดการหนี้สินของแต่ละครอบครัว แผนงานในระยะต่อไปนัดสมาชิกประชุมในวันที่ 29 กันยายน 2551

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับและแผนการดำเนินการกิจกรรมต่อไป
26. ประชุมสมาชิก	1. เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลจากช่วง 2 เดือนที่ผ่านมา 2. เพื่อสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติม	จัดกิจกรรมขึ้นในวันที่ 29 กันยายน 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย พี่เลี้ยง ทีมวิจัย ที่ปรึกษา สมาชิกวิจัย และเจ้าหน้าที่จากศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่นฯ กระบวนการการดำเนินกิจกรรมเริ่มด้วยเจ้าหน้าที่จากศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่นฯ ได้ช่วยชี้แจงถามสมาชิกวิจัย 2 คน เพื่อเป็นแนวทางให้แก่พี่เลี้ยงและทีมวิจัย และมีการจัดบันทึกด้วย หลังจากนั้นก็มีคำแนะนำให้พี่เลี้ยงและทีมวิจัยเฝ้าติดตามสมาชิกวิจัยรายอื่นต่อไป	ผลการจัดกิจกรรมพบว่า การชี้แจงถามมีรายละเอียดมาก โดยมีการพูดคุยกันตั้งแต่อดีตทำมาหากินอย่างไร เสี่ยงลูกอย่างไรแล้วนำมาเปรียบเทียบกับปัจจุบัน แนวทางของนางเสะอึ้ง รอดบำรุง สมาชิกรายหนึ่งที่ถูกชักถาม ได้ข้อมูลว่าต้องคุยกับลูกสาวและหลานชาย ให้เข้ามารับรู้เพราะมีหนี้สินมากต้องช่วยกันประหยัดและวางแผนการจัดการเงินร่วมกัน ส่วนนางนิรันดร์ พวงมาลี วางแผนโดยขอให้ลูกเรียนจบก่อนแล้วให้ช่วยส่งเงินมาชำระหนี้ด้วย ส่วนตนจะรับจ้างเพิ่มขึ้นเพื่อนำเงินมาใช้ในครอบครัว นำเงินที่ได้จากการขายผลผลิตไปชำระหนี้ ปัญหาที่พบ การสัมภาษณ์ชี้แจงถาม ทีมวิจัยยังตั้งคำถามไม่เก่ง ต้องฝึกทักษะเพิ่มเติม แผนงานในระยะต่อไป พี่เลี้ยงได้นัดหมายทีมวิจัยและสมาชิกวิจัยเพื่อสัมภาษณ์ต่อไปในรายที่เหลือต่อไป

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับและแผนการดำเนินงานต่อไป
27. ประชุมทีมวิจัย	1. เพื่อนำข้อมูลที่ทีมวิจัยศึกษามาเพิ่มมารวบรวมวิเคราะห์สังเคราะห์อีกครั้ง	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 12 พฤศจิกายน 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม คือ ทีมวิจัย ที่เลี้ยง และที่ปรึกษา กระบวนการดำเนินงานกิจกรรมเริ่มด้วยทีมวิจัยนำข้อมูลที่ได้ออกจากการศึกษามา 14 คน มารวบรวมและเขียนใส่กระดาษชาร์ต เพื่อเตรียมค้นข้อมูลให้สมาชิกวิจัย	ผลการจัดกิจกรรมทำให้ทีมวิจัยได้รับข้อมูลชัดเจนมากขึ้น กล่าวคือ การศึกษามีข้อมูลเพิ่มเติมจากสมาชิก ทำให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติม โดยเฉพาะแนวทางการจัดการปัญหาที่สิ้นระดับครอบครัว ทีมวิจัยมีคนสูงอายุหลายคน ทำให้การรวบรวมข้อมูลง่ายขึ้น นัดประชุมสมาชิกครั้งต่อไปวันที่ 24 พฤศจิกายน 2551

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับและแผนการดำเนินกิจกรรมต่อไป
28. ประชุมวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน	เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการซักถามมาทบทวน	จัดกิจกรรมขึ้นในวันที่ 24 พฤศจิกายน 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วยทีมวิจัย พี่เลี้ยง ที่ปรึกษาและสมาชิกวิจัย กิจกรรมเริ่มด้วยพี่เลี้ยงและทีมวิจัยช่วยกันนำข้อมูลของสมาชิกที่เขียนใส่กระดาษฟรี้ชาร์ด ดิตที่ละแผ่น แล้วช่วยกันถามสมาชิกที่ละคนว่าข้อมูลที่เสนอนี้ถูกต้องหรือจะเพิ่มเติมอย่างไรบ้าง	ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรม พบว่าการพูดคุยตามข้อมูลที่ละคนและถามเพิ่มเติมสามารถทำได้ 3 รายแต่ละรายใช้เวลาาน ซึ่งส่วนใหญ่จะมีข้อมูลเพิ่มเติมในด้านแนวทางการจัดการหนี้สินระดับครอบครัว แนวทางการจัดการที่รับข้อมูลเพิ่ม เช่น การใช้จ่ายเงินมากกว่ารายได้และฟุ่มเฟือย ปัญหาที่พบ คือ 1. ทีมวิจัยไม่ค่อยช่วยซักถามปล่อยให้พี่เลี้ยงดำเนินการเกือบทั้งหมด 2. ช่วงพูดคุยแลกเปลี่ยนสมาชิกมักชวนกันนอกเรื่อง ทำให้ได้ข้อมูลน้อย นัดสมาชิกประชุมครั้งต่อไปวันที่ 1 ธันวาคม 2551

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับและแผนการดำเนินงานกิจกรรมต่อไป
29. ประชุมวิเคราะห์ข้อมูลสมาชิกเพื่อค้นหาแนวทางการจัดการหนี้สินแต่ละทางด้านการจัดการหนี้สินแต่ละครอบครัว	1. เพื่อวิเคราะห์ค้นหาแนวทางในการจัดการหนี้สินของครอบครัวและกลุ่ม	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 1 ธันวาคม 2551 ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย พี่เลี้ยง ทีมวิจัย ที่ปรึกษาและสมาชิกร่วมวิจัย กระบวนการจัดกิจกรรมเริ่มด้วยทีมวิจัยและพี่เลี้ยงช่วยนำข้อมูลที่รวบรวมมาให้สมาชิกดูข้อมูลตนเองแล้วซักถามเพิ่มเติม	การซักถามเพิ่มเติม พี่เลี้ยงต้องคอยช่วยซักถามและสังเกตเพื่อให้ได้ข้อมูล แล้วเขียนรายงานให้ทีมวิจัยและต้องลงไปบ้านสมาชิกเพื่อดูพฤติกรรมของสมาชิกวิจัย ซึ่งแนวทางการจัดการหนี้สินที่ได้ของแต่ละครอบครัวไม่ค่อยแตกต่างกันนัก ปัญหาที่พบ ทีมวิจัยไม่สามารถเคลื่อนงานได้เอง ต้องรอพี่เลี้ยง บทเรียนที่ได้รับ การพูดคุยทุกครั้งควรมีการเขียนบันทึกกระบวนการหรือผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมหลังเลิกกิจกรรมทันที จะทำให้การบันทึกข้อมูลได้ละเอียดมากขึ้น นัดพบทีมวิจัยลงเยี่ยมบ้านสมาชิกในวันที่ 2 มกราคม 2552

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับและแผนการดำเนินการกิจกรรมต่อไป
30. ทบทวนข้อมูลการดำเนินงานโครงการ	1. เพื่อทบทวนข้อมูลการดำเนินงานตั้งแต่เริ่มโครงการจนถึงสิ้นสุดการดำเนินงาน 2. เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการทบทวนและข้อมูลจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์มาเตรียมเขียนรายงานการวิจัย	จัดกิจกรรมขึ้นในวันที่ 2 มกราคม 2552 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วยทีมวิจัย พี่เลี้ยง และที่ปรึกษา การดำเนินกิจกรรมเริ่มด้วยพี่เลี้ยง ทีมวิจัย และที่ปรึกษา พูดคุยทบทวนการดำเนินงานโครงการที่ผ่านมาตั้งแต่เริ่มกิจกรรม นำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามข้อมูลบันทึก - จ่าย ข้อมูลการสัมภาษณ์สมาชิกกรายครอบครัว ข้อมูลการสังเกตพฤติกรรม และข้อมูลที่ได้รับเพิ่มเติมจากแหล่งต่าง ๆ มาสรุปทบทวนร่วมกัน	ผลการจัดกิจกรรม มีดังนี้ 1. การนำข้อมูลมาพิจารณาพิจารณา พบว่าข้อมูลที่รวบรวมได้มีมาก ต้องแบ่งให้ทีมวิจัยนำกลับไปแจกแจงแยกหมวดหมู่แล้วรวบรวมมาให้พี่เลี้ยง 2. พี่เลี้ยงต้องรับผิดชอบเขียนรายงาน เนื่องจากทีมวิจัยไม่สามารถดำเนินการได้ ช่วยได้เฉพาะการรวมข้อมูลให้พี่เลี้ยงเป็นผู้เขียน บทเรียนที่ได้รับ 1. การทำกิจกรรมควรทำให้ต่อเนื่อง ไม่ทิ้งระยะเพราะจะทำให้สมาชิกวิจัยขาดความกระตือรือร้น 2. ข้อมูลบางส่วนขาดการบันทึกต่อเนื่อง ทำให้เนื้อหาขาดความสมบูรณ์ พี่เลี้ยงใช้วิธีตามข้อมูลที่ขาดด้วยตนเอง นัดหมายจัดเวทีขยายผลการวิจัยให้สมาชิกในชุมชนหัวเขา หมู่ที่ 10 และชุมชนใกล้เคียงในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2552

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับและแผนการดำเนินงานกิจกรรมต่อไป
31. เวทีขยายผลการวิจัย	เพื่อนำเสนอผลการดำเนินการวิจัย ขยายผลสู่เพื่อนบ้าน ในชุมชนและชุมชนข้างเคียง	จัดกิจกรรมขึ้นในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2552 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย พี่เลี้ยง ทีมที่ปรึกษา สมาชิกครัววิจัย และคนในชุมชน กระบวนการดำเนินงานกิจกรรมเริ่มต้นด้วย ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงนำเสนอข้อมูลของสมาชิกวิจัยที่ได้นำผลการจัดบันทึกการบรรยายจ่ายไปปฏิบัติแล้วเห็นผล มาพูดคุยแลกเปลี่ยนให้เพื่อนสมาชิกและผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการได้ฟังเพื่อขยายผลต่อไป โดยทีมวิจัยเป็นคนเล่า สมาชิกวิจัยซึ่งได้แบ่งงานเด่นอ่อน เข้มกลืนและนางลัดดา โพธิ์ฤทธิ์ เป็นผู้เล่า รายละเอียดผลที่เกิดขึ้น	ผลที่เกิดขึ้นจากการทำงานกิจกรรม มีดังนี้ 1. สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมได้เรียนรู้ประสบการณ์จริงของสมาชิกวิจัยที่ได้นำผลการศึกษาไปปฏิบัติกับครอบครัวตนเองแล้วเห็นผลเกิดขึ้นชัดเจน คือ นางแดงอ่อน เข้มกลืนและนางลัดดา โพธิ์ฤทธิ์ หลังจัดบันทึกการบรรยายจ่ายและบันทึกต้นทุนการผลิตแล้ว ทำให้รู้ค่าใช้จ่ายของครอบครัว รู้ต้นทุน จึงได้ลดการลงทุนลงและหันมาใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ทำให้ต้นทุนการผลิตฤดูกาลที่ผ่านมาลดลง 2. การเกิดกลุ่มออมทรัพย์ทำให้ได้ช่วยเหลือเพื่อนบ้านที่มีความเดือดร้อนด้านทางการเงิน 3. สมาชิกเกิดกระบวนการเรียนรู้ ตั้งแต่เริ่มกระบวนการวิจัยจนจบโครงการรู้ปัญหาที่ทำให้เกิดหนี้สิน ได้แนวทางทางการแก้ไขปัญหาเป็นบางอย่างพร้อมทดลองใช้กระบวนการกลุ่มช่วย เช่น การหันมาปลูกสวนครัวกินการลดค่าใช้จ่ายสิ่งไม่จำเป็นที่เห็นจากการจัดบันทึกรายรับ – รายจ่าย และทำให้คนในครอบครัวปัญหาาร่วมกันเข้าใจกันมากขึ้นทำให้เกิดการเรียนรู้ นำปฏิบัติที่กลุ่มและที่บ้าน

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค บทเรียนที่ได้รับและแผนการดำเนินการต่อไป
31. เวทีขยายผลการวิจัย (ต่อ)			ของสมาชิก เช่น การทำปฐมนิเทศน์ ถ้าหากคนเดียวไม่สามารถทำได้ ต้องใช้กระบวนการกลุ่ม การอบรมทรัพยากรในกลุ่มกิจกรรมกลุ่มอื่น ๆ อีกทั้งรวมกลุ่มที่ทำต่อเนื่อง สาเหตุมาจากได้เรียนรู้จากบัญชีบันทึกการรับ – ระบาย

สรุป

กระบวนการวิจัยของชุมชนหมู่ 10 ตำบลหัวเขา มีกิจกรรมที่ได้ดำเนินการหลายกิจกรรม บางกิจกรรมจัดขึ้นหลายครั้งกว่าจะเสร็จเรียบร้อย การออกแบบกิจกรรมดำเนินการโดยพี่เลี้ยงและทีมวิจัยนำแผนงานโครงการมาพูดคุยกัน ทำความเข้าใจร่วมกันแล้วจึงกำหนดแผนปฏิบัติการ ทำความเข้าใจแผนงานวิจัย นำความเข้าใจที่เกิดขึ้นไปคุยกับสมาชิกเพื่อค้นหาปัญหาสาเหตุของหนี้สิน โดยมีข้อมูลการเป็นหนี้สินของสมาชิกเดิมที่มีในช่วงพัฒนาแผนมาเป็นตัวตั้งในการสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติม แล้วนำมาทบทวนพูดคุยใหม่ การจัดกิจกรรมในระยะแรกได้ข้อสรุปร่วมกันออกมาว่า เครื่องมือสำคัญที่จะทำให้สมาชิกเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กับกระบวนการวิจัยคือ การจดบันทึกรายรับ-รายจ่ายของครอบครัวและบันทึกต้นทุนการผลิตของสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์สังเคราะห์ร่วมกัน พี่เลี้ยงช่วยทีมวิจัยวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลเป็นระยะ ๆ โดยมีทีมที่ปรึกษาคอยแนะนำเพิ่มเติม พี่เลี้ยงทบทวนทบทวนประสานงานกับโครงการสังเคราะห์บทเรียนและศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนำเรื่องราวต่าง ๆ มาถ่ายทอดให้ทีมวิจัยและสมาชิกได้รับทราบ

กระบวนการจดบันทึกรายรับรายจ่ายของสมาชิกวิจัย ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โครงการวิจัยได้จัดกิจกรรมสืบค้นอดีตของชุมชนหัวเขา ทั้งด้านการทำมาหากิน พัฒนาการเกิดหนี้สินและอื่น ๆ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ทบทวน การศึกษาอดีตทำให้สมาชิกวิจัยรับรู้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในอดีตที่อยู่อย่างพึ่งพาธรรมชาติ ทำมาหากินแบบเรียบง่าย ช่วยเหลือเกื้อกูลเอาแรงกันไม่แข่งขัน เลี้ยงดูแลลูกหลานดูแลครอบครัว มีเวลาสอนลูกหลาน ไม่รีบไม่ร้อน อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม ใช้เงินอย่างประหยัดไม่ฟุ่มเฟือย ข้าวของทำได้เอง ไม่ค่อยขายมักใช้วิธีแลกเปลี่ยนกัน ปลูกพืชผักกินเอง ปลูกข้าวเก็บไว้ทำพันธุ์และเก็บไว้กินเอง ไม่ต้องซื้อข้าวสาร การเจ็บป่วยรักษาโดยใช้หมอพื้นบ้าน เมื่อทบทวนเปรียบเทียบกับปัจจุบันพบว่ามีความแตกต่างเปลี่ยนแปลงไปมากมาย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเริ่มทีละน้อย เมื่อนำข้อมูลมาทบทวนเปรียบเทียบ ทำให้พบว่า ประชาชนหัวเขาหมู่ที่ 10 ปัจจุบันการทำมาหากินแบบเรียบง่าย แข่งขันกับเวลา ขาดความสามัคคี การช่วยเหลือเอาแรงกันหายไป ต่างคนต่างอยู่ต่างทำ ความเจริญที่เกิดขึ้นทำให้ใช้จ่ายเงินมากฟุ่มเฟือย ข้าวของราคาแพง การแลกเปลี่ยนไม่มี ต้องซื้อทุกอย่าง ข้าวที่ผลิตได้ไม่เก็บพันธุ์ซื้อข้าวสารกิน ผักไม่ปลูกกินเอง สิ่งแวดล้อมเสียหาย ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล ผู้คนทำลายธรรมชาติมากขึ้น โรคพืชเกิดระบาดต้องใช้สารเคมีอย่างรุนแรง ทำลายสุขภาพผู้ใช้ การทำนาต้นทุนสูง ได้จากข้อมูลที่จดบันทึกค่าใช้จ่ายสูง การดูแลลูกหลานไม่ค่อยมีเวลาสอน การศึกษาพ่อแม่ต้องการให้ลูกเรียนสูง ต้องใช้เงินมาก เป็นต้น

ทีมวิจัยได้นำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเพื่อนำมาปรับใช้กับชีวิตปัจจุบัน ทำให้สมาชิกวิจัยเห็นความสำคัญของกิจกรรมรวมกลุ่ม ในที่สุดจึงเกิดกิจกรรมขึ้น เช่น การทำปุ๋ยรวมกัน ทำของใช้ในครัวเรือนรวมกันและนำกิจกรรมหรือผลการพูดคุยระหว่างการทำกิจกรรมนำกลับไปใช้

ในครอบครัวตนเองและบางครอบครัวก็นำไปปฏิบัติเพื่อลดรายจ่ายของครอบครัว เช่น การปลูกผักกินเอง การปลูกข้าว ปลูกผัก การลดต้นทุน ทำของใช้เอง

กิจกรรมศึกษาดูงานที่โครงการวิจัยได้จัดขึ้น เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่สร้างการเรียนรู้แก่สมาชิกวิจัยได้เป็นอย่างดี หลังจากกลับจากศึกษาดูงานแล้วสมาชิกได้นำกลับมาทบทวน เลือกเอากิจกรรมที่เหมาะสมกับตนเองและชุมชนมาทดลองทำ เช่น การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การทำกิจกรรมอื่นในครัวเรือนตนเอง เป็นต้น

กิจกรรมการขยายผลที่เกิดขึ้นจากการวิจัย มีศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี มาร่วมกิจกรรมด้วยเป็นกิจกรรมต่อยอดงานในพื้นที่ที่นำประสบการณ์ความเปลี่ยนแปลงตนเองของสมาชิกวิจัยหลังจากผ่านการจัดบันทึกการรับรายจ่ายของนางแดงอ่อน แซ่มกลิ่น มาเล่าให้สมาชิกวิจัยและผู้สนใจอื่น ๆ ได้รับฟัง กิจกรรมที่จัดขึ้นมีคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงเข้าร่วมทั้งจากหมู่ที่ 10 หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 6 และ หมู่ที่ 1 รวมกว่า 150 คน ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เรียนรู้การทำของใช้ในครัวเรือนไปด้วย

กิจกรรมสรุปผลการวิจัยก็เป็นกิจกรรมที่ทีมงานนำข้อมูลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมตั้งแต่ต้นจนจบโครงการมาช่วยกันสรุปผลว่า กระบวนการวิจัยที่ได้ดำเนินการเกิดผลในด้านใดบ้าง ซึ่งผลที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนประการหนึ่ง คือ ทีมวิจัย 5 คน ได้ฝึกทักษะการจดบันทึก ทักษะการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล การทำงานเป็นทีม การรวมกลุ่มกันทำกิจกรรม การทดลองปฏิบัติในสิ่งที่ได้รับอบรมมา การนำเสนอผลงานต่าง ๆ ฯลฯ สิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้ทีมวิจัยแต่ละคนไม่เคยได้รับรู้หรือฝึกทำมาก่อน เมื่อได้ลงมือทำก็มีพัฒนาการมากขึ้น

กิจกรรมการออมเงิน เป็นกิจกรรมรวมกลุ่มที่เป็นเวทีให้สมาชิกได้ช่วยกันคิดช่วยกันทำกิจกรรม เกิดการออมเงินเพื่อจัดการหนี้สินตนเอง เกิดการทบทวนหนี้สินตนเองและรับรู้ปัญหาตนเอง รู้สาเหตุของการเกิดหนี้สิน

ผลที่เกิดขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือ ทีมวิจัยที่ได้ร่วมกันคิดร่วมกันทำ เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านการจัดการเงินของครอบครัวในทางที่ดี จากเดิมที่สามีภรรยาเก็บเงินแยกกันเปลี่ยนมาเป็นใช้จ่ายเงิน เก็บออมเงินกระเป๋าดียวกัน พยายามสอนบุตรหลานมากกว่าเดิม มีการแบ่งเวลาให้ครอบครัวและลูกมากขึ้น ปลูกผักกินเอง ประหยัดการใช้จ่ายมากขึ้น

หมายเหตุ

กิจกรรมประชุมวิจัย เป็นกิจกรรมที่เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างพี่เลี้ยงที่ทำหน้าที่ประสานภายนอกและภายในนำมาฝึกร่วมกัน ภายนอกพี่เลี้ยงเข้าร่วมประชุมกับทีมพี่เลี้ยงและโครงการสังเคราะห์บทเรียน ได้นำสิ่งที่ได้เรียนรู้นำมาแลกเปลี่ยนกับทีมวิจัย เพื่อเพิ่มการพัฒนาทีมวิจัย ภายในชุมชน พร้อมกับการเตรียมตัวทีมงานได้เตรียมงานเตรียมวาระที่จะไปคุยกับสมาชิกและพัฒนาทักษะทีมงานการฝึกเขียนฝึกวิเคราะห์ข้อมูล ฝึกพูด ฝึกคิด กิจกรรมจะซ้ำกันบ่อยพร้อมฝึกออกแบบสอบถาม

กิจกรรมประชุมผู้ร่วมวิจัย เป็นกิจกรรมขับเคลื่อนทำความเข้าใจโครงการคืนข้อมูลให้สมาชิก เกิดกระบวนการค้นหาสาเหตุของปัญหานี้สินร่วมกัน การเรียนรู้ทำให้ฝึกบันทึกรายรับ – รายจ่าย สมาชิกได้รู้ข้อมูลตนเอง จนเกิดกิจกรรมกลุ่มต่อเนื่องเพื่อสู่แนวทางการแก้ไขปัญหานี้สินของครอบครัว ชุมชน

การเก็บข้อมูลจะไม่ค่อยมีในกิจกรรมที่บอกตารางเป็นกระบวนการที่ทีมวิจัยจะลงไปพูดคุยที่บ้านสมาชิก

กิจกรรมวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล เป็นกิจกรรมซ้ำหลายครั้ง ทีมงานมีแผนทุก 15 วัน นำข้อมูลมารวมหนึ่งครั้งใช้ระยะเวลา บันทึกข้อมูลต่อเนื่อง 4-5 เดือน

บทที่ 4

ผลการวิจัยหนี้สิน

การดำเนินงานโครงการแนวทางการจัดการหนี้สินของครอบครัว ชุมชนบ้านหัวเขา ได้กำหนดระยะเวลาในการดำเนินการตามโครงการเป็นเวลา 7 เดือน คือ เริ่มตั้งแต่เดือนกันยายน 2550 ถึงเดือนมีนาคม 2551 แต่เมื่อดำเนินงานตามกระบวนการวิจัยจริงมีปัจจัยและเงื่อนไขอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง ส่งผลให้กระบวนการโครงการไม่เป็นไปตามแผนที่กำหนด ทำให้การดำเนินโครงการล่วงเลยเวลามาเสร็จสิ้นในเดือนกุมภาพันธ์ 2552 รวมระยะเวลาดำเนินงานโครงการทั้งสิ้น 18 เดือน มีกิจกรรมที่ได้ดำเนินการจริง 31 กิจกรรม ผลการวิจัยที่เกิดขึ้นมีข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ตามโจทย์วิจัยที่ได้กำหนดไว้อย่างหลากหลาย ดังนั้นการนำเสนอผลการวิจัยจึงจะเสนอตามประเด็นคำถามการวิจัยดังที่ได้เสนอไว้ ดังนี้

1. สถานการณ์หนี้สิน สาเหตุที่มาของหนี้สิน ตลอดจนบริบทของชุมชน/บริบทของครอบครัวสมาชิกกลุ่มบ้านหัวเขา มีประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1.1 บริบททางสังคม/เศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านหัวเขาที่นำไปสู่ปัญหาหนี้สินของครอบครัวชุมชนบ้านหัวเขา

1.2 ประเภทหนี้สิน ปริมาณของหนี้สินแต่ละประเภทและเงื่อนไขการชำระหนี้สิน แต่ละประเภทของครอบครัวสมาชิกกลุ่มบ้านหัวเขา และสาเหตุและที่มาของหนี้สินแต่ละประเภท

1.3 หนี้สินประเภทใดที่จัดการได้ หนี้สินประเภทใดที่ยังจัดการไม่ได้

2. บทเรียนที่ผ่านมาในระดับครอบครัวและระดับชุมชนในการจัดการหนี้สินของครอบครัว กลุ่มบ้านหัวเขา

3. เงื่อนไขปัจจัยทั้งในระดับครอบครัวและระดับกลุ่มที่มีผลต่อการจัดการหนี้สินของครอบครัวกลุ่มบ้านหัวเขา

4. แนวทางในการจัดการหนี้สินของครอบครัวกลุ่มบ้านหัวเขา

รายละเอียดแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

สถานการณ์หนี้สินของชุมชนหัวเขา หมู่ที่ 10

1. บริบททางเศรษฐกิจ สังคมและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านหัวเขาที่นำไปสู่ปัญหาหนี้สินของชุมชนบ้านหัวเขา มีความสัมพันธ์อย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงไปของวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพคนชุมชนหัวเขาจากอดีตที่พึ่งพาธรรมชาติ ปลูกผักกินเองหรือสามารถเก็บกันได้ตามไร่บ้าน กุ้ง หอย ปู ปลา หากินได้ตามทุ่งนา ห้วยหนอง คลองบึง ความเป็นอยู่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สามัคคีรักใคร่กันไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก ด้านสุขภาพก็แข็งแรงไม่ค่อยมีโรคเรื้อรังรุนแรง

การทำเกษตร มีการลงแขกเอาแรงกัน ใช้เงินลงทุนน้อย ผลผลิตที่ได้มีการจัดการแบ่งสัดส่วนทั้งเก็บไว้ทำพันธุ์ แบ่งไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือน จะขายเฉพาะจำเป็นหรือจำเป็นต้องใช้

เงินก้อนเท่านั้น ดังนั้นการใช้ชีวิตของคนในชุมชนในอดีตจะให้ความสำคัญกับการพึ่งตนเองมาก ใช้จ่ายเงินน้อย ประชาชนจึงไม่ค่อยมีหนี้สิน และคนส่วนใหญ่ก็กลัวการเป็นหนี้ด้วย

วิถีชีวิตของคนหัวเขาในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงไป ธรรมชาติถูกทำลาย ไม่มีทรัพยากรที่จะให้พึ่งพาได้เช่นอดีต การเร่งรัดดินร่นมากขึ้น ทำมาหากินแข่งกับเวลา ทำเกษตรลงทุนสูงพึ่งพาปัจจัยภายนอกแทบทุกอย่าง ต่างคนต่างอยู่ แรงงานในภาคเกษตรขาดแคลน ไม่มีการการลงแขกเอาเช่นอดีตแต่เปลี่ยนมาเป็นจ้างแรงงานแทน สุขภาพไม่ค่อยดี เจ็บป่วยมากขึ้นทำให้ครอบครัวต้องใช้จ่ายเงินเป็นค่ารักษามากขึ้น

ด้านการคมนาคม ถนนดีสะดวกสบาย แต่ละครอบครัวมีค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปมาหาสู่กันมากขึ้น มีค่าใช้จ่ายด้านเครื่องอุปโภคมากขึ้น ทำให้เกิดรายจ่าย จำเป็นมากขึ้นตามไปด้วย

พ่อแม่ต้องจ่ายจ่ายด้านการศึกษาสูงเพื่อต้องการส่งบุตรหลานได้เล่าเรียน เพราะเชื่อว่าการศึกษาจะทำให้บุตรหลานมีงานทำ มีรายได้ดี

สถานการณ์และบริบทชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปดังกล่าว เป็นสาเหตุสำคัญให้เกิดหนี้สินขึ้นในครอบครัว ทุกครอบครัวต้องเร่งรีบหารายได้เพื่อนำมาใช้จ่าย ไม่พอใช้จ่ายก็กู้ยืม มีแหล่งเงินทุนหลายแหล่ง กู้ง่าย ไม่กลัวการเป็นหนี้สิน

2. ประเภทหนี้สินและปริมาณหนี้สินแต่ละประเภท

จากการศึกษาข้อมูลสถานการณ์หนี้สินโดยมีสมาชิกที่เข้าร่วมการวิจัยด้วยกัน 14 ราย มีจำนวนหนี้สินรวมทั้งสิ้น 3,871,800 บาท โดยแบ่งประเภทหนี้สินจากข้อมูลที่เก็บได้ ที่มวิจัยได้วิเคราะห์แล้วมีความเห็นชอบร่วมกัน แบ่งหนี้สินของชุมชนเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 หนี้สินในระบบ

หมายถึง หนี้สินที่ประชาชนชุมชนหัวเขาถูกจากสถาบันการเงินที่มีกฎหมายรองรับหรือกองทุนที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้าน การกู้เงินไม่ได้จำกัดวงเงินเริ่มต้นขึ้นอยู่กับแต่ละแหล่งเงินที่กำหนดวงเงินการปล่อยกู้ สมาชิกวิจัยชุมชนหัวเขา เป็นหนี้สินในระบบทั้งสิ้น 14 ครอบครัว มียอดหนี้สินทั้งสิ้น 3,316,800 บาท

แหล่งเงินกู้หนี้สินในระบบที่สำคัญที่ประชาชนชุมชนหัวเขากู้ยืม ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนเงินล้าน สหกรณ์เพื่อการเกษตร สหกรณ์รวมมิตร ธนาคารหมู่บ้าน ธนาคารออมสิน ธกส. และ กลุ่มสตรีแม่บ้าน โดยมีอัตราดอกเบี้ยตั้งแต่ร้อยละ 0.50 – 12 ต่อปี

2.1.1 สาเหตุของการเป็นหนี้

สมาชิกที่เป็นหนี้สินในระบบ ส่วนใหญ่จะกู้เงินมาเพื่อใช้จ่ายในครอบครัว ซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ซักรีด ซื้อเครื่องมือในการเกษตร ลงทุนในการเกษตรอื่น เป็นค่าเล่าเรียนบุตรหลาน รวม 14 ครอบครัว มี 1 ครอบครัวที่กู้มาเพื่อลงทุนในการค้าขาย

2.1.2 การชำระคืนและเงื่อนไขในการเงินกู้

การชำระคืนเงินกู้ในระบบใช้ระยะเวลาเป็นเกณฑ์ในการกำหนดเป็นเงื่อนไขการชำระคืนเงินกู้ จากการวิจัยพบว่า มีสมาชิกวิจัยอย่างน้อย 12 ครอบครัว เป็นหนี้สินจากแหล่งเงินกู้ในระบบ สมาชิกครอบครัวหนึ่งเป็นหนี้สินทั้งกู้ระยะสั้นและกู้ระยะยาว รายละเอียดดังนี้

1) เงินกู้ระยะสั้น ระยะเวลาการชำระคืนตั้งแต่ 1 - 6 เดือน มีผู้ค้ำประกันเงินกู้ 2 คน จากการวิจัย พบว่า มีสมาชิกวิจัย 5 ครอบครัว ต้องชำระคืนเงินกู้ระยะสั้นเป็นรายเดือน วงเงินที่เป็นหนี้สินอยู่ระหว่าง 40,000 – 400,000 บาท มีอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 6.25-12 ต่อปี นอกจากนั้น จากการวิจัยยังพบว่ามีสมาชิกวิจัย จำนวน 12 ครอบครัวที่ต้องชำระคืนเงินกู้ทุก 6 เดือน วงเงินกู้ตั้งแต่ 1,500 - 80,000 บาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 12 ต่อปี

2) เงินกู้ระยะยาว ระยะเวลาการกู้ตั้งแต่ 1 ปี – 10 ปี เงื่อนไขในการกู้ผู้กู้ต้องใช้ทรัพย์สินที่เป็นอสังหาริมทรัพย์ต่าง ๆ หรือทรัพย์สินที่มีค่าอื่น ๆ ค้ำประกัน เช่น โฉนดที่ดิน บ้านพร้อมที่ดิน ทะเบียนรถ หรือ ถ้าเป็นกลุ่มก็จะค้ำประกันด้วยกรรมการกลุ่ม 7 คน

สมาชิกวิจัยของชุมชนหัวเขาที่เป็นหนี้สิน มีระยะเวลาการกู้เป็นรายปี มีจำนวน 14 ราย ยอดรวมการเป็นหนี้สินอยู่ระหว่าง 2,000-150,000 บาท อัตราดอกเบี้ยเงินกู้อยู่ระหว่าง 5-12 บาทต่อปี

2.1.3 การจัดการหนี้

หนี้สินในระบบที่เป็นหนี้ระยะสั้น มีระยะเวลาในการชำระคืน 1- 3 หรือ 6 เดือน และเป็นหนี้สินที่ยอดเงินกู้ไม่สูงมากนัก อยู่ระหว่าง 1,000 – 20,000 บาท สมาชิกวิจัยที่เป็นหนี้ส่วนใหญ่สามารถชำระคืนได้ได้ตามกำหนด เช่นเดียวกันกับหนี้สินในระบบที่กู้ยืมจากสถาบันการเงิน ก็จะมีระเบียบว่าด้วยการชำระคืนชัดเจน สมาชิกก็จะจัดหาเงินเพื่อมาชำระคืนได้ตามกำหนด

ยกตัวอย่างเช่น ครอบครัวนางพะนอ เกตุแก้ว ที่เป็นหนี้สินในระบบ มีสมาชิกในครอบครัวทั้งสิ้น 5 คน ครอบครัวนี้เป็นครอบครัวชนทำมาหากิน มีอาชีพทำเกษตรกรรม โดยทำนา 30 กว่าไร่ พ่อแม่มีฐานะปานกลาง เป็นหนี้สินครั้งแรกด้วยการกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร(ธกส.) เพื่อนำมาเครื่องมือในการทำนา ได้แก่ เครื่องสูบน้ำ รถไถนา รถยนต์ และของอื่น ๆ ในครอบครัว ก่อนตัดสินใจเป็นหนี้สินนางพะนอ เกตุแก้วเล่าให้ฟังตอนหนึ่งว่า "...ครอบครัวต้องมีเงินสะสมไว้ก่อนส่วนหนึ่งและกู้เพิ่มส่วนที่ขาดเพื่อนำไปซื้ออุปกรณ์หรือเครื่องมือการเกษตรที่ต้องการ..." เช่น การปลูกบ้านจะเก็บเงินส่วนหนึ่งไว้และกู้บ้างไม่มากนักจึงเริ่มปลูกบ้านใหม่ การทำนาจะทำเองทำอย่างไม่จ้าง เมื่อมีการลงทุนอื่น ๆ จะพยายามซื้อด้วยเงินสด พอเก็บเกี่ยวผลผลิตได้จะได้ไม่ต้องนำไปจ่ายให้พ่อค้านายทุน

2.2 หนี้สินในระบบ เป็นหนี้สินที่กู้ยืมจากชาวบ้านในชุมชนด้วยกันที่มีฐานะทางการเงินดีแล้วนำมาปล่อยกู้หรือพ่อค้าในตลาด มีอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 36-120 บาทต่อปี จากการศึกษาสมาชิกวิจัยที่เป็นหนี้สินในระบบ 5 ราย รวมเป็นยอดหนี้สินทั้งหมด 555,000 บาท

2.2.1 สาเหตุของการเป็นหนี้ สมาชิกส่วนใหญ่ที่เป็นหนี้ในระบบเห็นว่าเป็นแหล่งเงินกู้ที่กู้ได้ง่าย กู้มา "หมุน" ไปชำระหนี้ในระบบ เมื่อกู้เงินคืนจากแหล่งเงินกู้ในระบบได้แล้วก็นำมา

ชำระคืน บางครอบครัวจำนวนเงินที่กู้ยืมได้จากแหล่งเงินกู้ในระบบไม่เพียงพอสำหรับนำมาชำระคืนเงินต้นและดอกเบี้ยที่เกิดขึ้นก็จะชำระเฉพาะดอกเบี้ย ส่วนเงินที่เหลือก็นำไปใช้จ่ายในครอบครัว ทำให้ครอบครัวนั้นเกิดเป็นหนี้สินเพิ่มขึ้น และเป็นครอบครัวที่มีหนี้สินทั้งสองประเภท ซึ่งจากการศึกษามีสมาชิกที่เป็นหนี้สินลักษณะดังกล่าว 2 ครอบครัว นอกจากนั้นก็ยังมีหลายครอบครัวที่กู้เงินนอกระบบมาเพื่อใช้จ่ายเพื่อส่งลูกเล่าเรียนและลงทุนในการเกษตรในยามขาดแคลน เป็นต้น

2.2.2 การชำระคืนหนี้สินและเงื่อนไขการกู้เงิน

หนี้สินนอกระบบ ส่วนใหญ่จะไม่มีเงื่อนไขด้านระยะเวลา แต่สำคัญที่อัตราดอกเบี้ยที่สูงถึงร้อยละ 36-120 บาทต่อปีหรือร้อยละ 3 ถึง 10 บาทต่อเดือน ดังนั้นเงื่อนไขการชำระคืนถ้าผู้กู้ไม่สามารถชำระคืนเงินต้นทั้งหมดได้ ผู้ให้กู้ก็จะให้ชำระเฉพาะดอกเบี้ยเท่านั้น

2.2.3 การจัดการหนี้สิน หนี้สินนอกระบบ จะเป็นหนี้สินที่มีดอกเบี้ยสูง เมื่อสมาชิกไปกู้เงินประเภทนี้มาแล้วจะปลดหนี้สินได้ยากเนื่องจากเงื่อนไขการชำระคืนที่กำหนดให้ผู้กู้ต้องชำระเงินต้นทั้งหมดในคราวเดียว ส่วนใหญ่จะชำระคืนเฉพาะดอกเบี้ย ประสิทธิภาพการจัดการหนี้สินประเภทนี้ที่ผ่านมา เช่น การนำเงินมาชำระคืนเจ้าหนี้ นอกระบบจะมีข้อตกลงร่วมกับลูกหนี้จะชำระเป็นงวด 4 เดือน 6 เดือน และต้องชำระทั้งต้นพร้อมดอกเบี้ย สมาชิกมักจะไม่สามารถชำระหนี้เงินต้น ชำระได้แต่ดอกเบี้ยเป็นสาเหตุให้หนี้สินไม่หมดได้

3. หนี้สินประเภทที่จัดการได้และจัดการไม่ได้

หนี้สินประเภทในระบบที่จัดการได้ กรณีที่มีระยะเวลากำกับ ตั้งแต่ 6 เดือน ถึง 1 ปี และก่อนไม่ใหญ่สามารถชำระได้ตามกำหนด นอกระบบหนี้ก้อนใหญ่สมาชิกที่เป็นหนี้ไม่สามารถจัดการได้ดอกเบี้ยสูงถึงร้อยละ 3-10 บาทต่อเดือน การชำระหนี้ ไม่สามารถผ่อนต้นเงินกู้ได้จะชำระได้เฉพาะดอกเบี้ย เพราะสมาชิกเป็นพันผูกเพิ่มอยู่เรื่อย ๆ

บทเรียนการจัดการหนี้สินของชุมชนหัวเขาหมู่ที่ 10

สถานการณ์หนี้สินของชุมชนหัวเขาหมู่ที่ 10 หนี้สินที่เกิดขึ้นทั้ง 2 ประเภทมีความรุนแรงแตกต่างกัน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลัก 2 อาชีพ คือ อาชีพทำนาและอาชีพรับจ้าง สมาชิกวิจัยมีทั้งที่มีอาชีพทำนาและอาชีพรับจ้างและสมาชิกวิจัยแต่ละครอบครัวในแต่ละอาชีพก็มีหนี้สินทั้งหนี้ในระบบและหนี้นอกระบบ ประสิทธิภาพและบทเรียนการจัดการหนี้สินของแต่ละอาชีพมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน กล่าวคือ

1. บทเรียนการจัดการหนี้สินของสมาชิกวิจัยกลุ่มที่มีอาชีพทำนา

สมาชิกวิจัยกลุ่มนี้ บางครอบครัวมีที่นาเป็นของตนเอง บางครอบครัวไม่มีที่ดินต้องทำนาเช่าทั้งหมด บทเรียนการจัดการหนี้ของสมาชิกกลุ่มนี้รอขายผลผลิตแล้วนำเงินมาชำระหนี้สิน ครอบครัวที่มีรายได้จากการขายผลผลิตจะนำไปชำระหนี้ ทั้งหนี้สินที่ได้ไปซื้อปัจจัยการผลิตด้วยเงินเชื่อและหนี้สินค้างชำระ เมื่อมีเงินเหลือไม่พอใช้จ่ายก็จะไปกู้ยืมมาเพิ่ม วิธีการจัดการหนี้สินที่ทุกครอบครัวมีประสิทธิภาพเหมือนกันคือ “การหมุนหนี้” เพื่อไม่ให้ผิดโดยนำเงินที่ขายผลผลิตได้

ทั้งหมดนำมาชำระหนี้ก่อน แล้วกู้ใหม่ซึ่งมักจะกู้เพิ่มมากกว่าเดิม เมื่อได้รับเงินจึงนำไปชำระหนี้สินต่าง ๆ

2. บทเรียนการจัดการหนี้สินของสมาชิกวิสาหกิจกลุ่มที่มีอาชีพรับจ้าง ซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ในชุมชน ทั้งรับจ้างกับโรงงานในหมู่บ้าน ได้แก่ โรงงานสร้างกล่องอาหารสัตว์ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 6 และโรงงานทำก๊อกน้ำทองเหลืองตั้งอยู่ในหมู่ที่ 1 ของตำบลหัวเขา และอีกส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มรับจ้างในภาคเกษตรภายในชุมชน เช่น รับจ้างหว่านข้าว หว่านปุ๋ย ฉีดพ่นสารเคมีเกษตร ฯลฯ ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วกลุ่มอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพที่มีการลงทุนไม่มากนัก แต่จะใช้แรงตนเองเป็นสำคัญ ไม่เครียด ขยันก็รับจ้างเหนื่อยหุดพัก แต่จากการศึกษาพบว่า สมาชิกวิสาหกิจที่ทำอาชีพรับจ้างก็มีหนี้สินแต่วงเงินกู้ยืมต่ำกว่ากลุ่มอาชีพอื่น บทเรียนการจัดการหนี้สินของสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่จะเก็บเงินสะสมไว้เมื่อถึงกำหนดชำระหนี้จะรับนำมาชำระ เป็นกลุ่มที่มีความรับผิดชอบต่อการเป็นหนี้สินมาก

ปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลต่อการจัดการหนี้สินของครอบครัวสมาชิกกลุ่มบ้านหัวเขา

1) หนี้สินเกิดจากครอบครัว การเกิดหนี้สินนั้น มีสองทาง คือ

- หนี้สินในระบบ
- หนี้สินนอกระบบ

สาเหตุที่ทำให้เกิดหนี้สินทั้งสองระบบคือ การหมุนหนี้สินจากก้อนหนึ่งไปสู่อีกก้อนหนึ่ง ทำให้หนี้สินพอกพูนหนี้สินขึ้นเรื่อย ๆ

2) หนี้สินเกิดจากการประกอบอาชีพ

ชาวบ้านส่วนใหญ่แล้วมีอาชีพทำนา การเป็นหนี้สินเกิดจากการบริหารจัดการที่ผิด เช่น การฉีดยา การใช้ปุ๋ยเคมี เป็นต้น ทุกอย่างล้วนเป็นสิ่งที่ทำให้พื้นดินที่เคยอุดมสมบูรณ์ถูกทำลาย การขาดทุนก็เพิ่มขึ้น หนี้สินก็เพิ่มขึ้นด้วย

3) การใช้จ่ายเงินของครอบครัว

บางครอบครัวสร้างหนี้สินเพื่ออนาคต คือ ซื้อที่ดิน ซื้ออุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ ไม่น่าเป็นห่วงถึงจะใช้เวลานานน้อยกว่าจะชำระหนี้สินหมดยังมีสิ่งของมาทำมาหากินได้ การใช้จ่ายของครอบครัวชุมชนได้มีการพูดคุยกันจะมีการวางแผนการใช้เงินขึ้น เช่น จะลดการพึ่งพาระบบนอกหันมาใช้ของที่มืออยู่ในชุมชนและชุมชนปลูกเองทำเองใช้เอง ดังกล่าวนี้อาจขัดแย้ง

แนวทางที่เหมาะสมในการจัดการหนี้สินของครอบครัว ชุมชนบ้านหัวเขา

จากการศึกษาประวัติอดีตของชุมชนหัวเขาหมู่ที่ 10 พบว่า แนวทางการจัดการหนี้สินที่สำคัญคือ การไม่สร้างหนี้สินให้เกิดขึ้น ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับลักษณะการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ไม่ฟุ้งเฟ้อ เช่น อยู่อย่างอนุรักษ์ธรรมชาติ ทำมาหากินเรียบง่าย ช่วยเหลือเกื้อกูล เอาแรงกัน ไม่แข่งขัน เลี้ยงดูลูกหลานดูแลครอบครัว มีเวลาสอนลูกหลานไม่รีบร้อน อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม

มีการแลกเปลี่ยนกัน ปลุกพืชผักกินเอง เป็นต้น ในขณะที่สถานการณ์ในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงไป เช่น การเร่งรีบทำมาหากิน แข่งขันกับเวลา ซื้อกินแทบทุกอย่าง ข้าวของก็มีราคาแพง ลงทุนในการทำมาหากินสูง ฯลฯ สถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้การจัดการหนี้สินที่เกิดขึ้นจึงมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยต่างๆมากขึ้น จากการวิจัยจึงได้ร่วมกันกำหนดแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการหนี้สินในระดับครอบครัว ดังนี้

1. ครอบครัวจะต้องไม่กู้ยืมหนี้เพิ่ม ใช้จ่ายกินอยู่เท่าที่มี
2. ทำกิจกรรมเพื่อการพึ่งตนเองมากขึ้น เช่น ปลุกผักไว้กินเอง แทนการซื้อผักตลาด
3. ส่งเสริมให้ครอบครัวสมาชิกบันทึกรายรับ-รายจ่ายอย่างต่อเนื่อง นำผลที่ได้จากการบันทึกมาพูดคุยกัน มาวิเคราะห์กันเพื่อร่วมกันคิดค้นกิจกรรมลดรายจ่ายให้มากขึ้น
4. ครอบครัวมีการวางแผนการดำเนินชีวิตใหม่ร่วมกัน
5. ลดต้นทุนการผลิต
6. ทำอาชีพเสริมเช่น เย็บผ้า ,รับจ้างทั่วไป
7. ออมเงินเพิ่มขึ้น

นอกจากนั้น การจัดการหนี้สิน นอกจากจะต้องดำเนินการโดยครอบครัวแล้ว สมาชิกวิจัยยังจำเป็นที่จะต้องร่วมกันทำกิจกรรมเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหนี้สินด้วย เช่น รวมกลุ่มทำกิจกรรมทำปุ๋ยหมักชีวภาพเพื่อทดแทนปุ๋ยเคมี ร่วมกันทำของใช้ในครัวเรือน เป็นต้น การรวมกลุ่มนั้นเป็นแนวทางการจัดการหนี้สินของชุมชนเพราะบางเรื่องบางอย่างทำส่วนตัวไม่เกิดผล ถ้าทำเป็นกลุ่มได้ผลดี และมีรายได้เพิ่มจากมาร่วมกิจกรรมกลุ่ม ดังข้อค้นพบจากข้อมูลรายรับรายจ่ายและบันทึกต้นทุนการผลิต ที่ชี้ให้เห็นว่ารายรับจากการขายผลผลิตเพื่อชำระหนี้และเป็นส่วนหนึ่ง และรายรับจากการรวมกลุ่มเป็นการอุดหนุนได้อีก เช่น รับปันผลจากการขายปุ๋ย ปันผลจากดอกเบี้ยเงินออมทรัพย์ รายได้เสริมจากการรับจ้างทำปุ๋ย ทำน้ำยาเอนกประสงค์เพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือน การ ซื้อปุ๋ยกลุ่มราคาถูกไปใช้ในชาวลดต้นทุนและการใช้สารสมุนไพรก็เป็นการลดต้นทุนในการทำนาด้วย

ดังนั้น สรุปผลการวิจัยแนวทางการจัดการหนี้สินของครอบครัว ชุมชนบ้านหัวเขา จากการศึกษาสมาชิกวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านหัวเขามีหนี้สิน 2 ประเภทใหญ่ คือ หนี้สินในระบบ หมายถึงหนี้สินที่ประชาชนกู้จากสถาบันการเงินที่มีกฎหมายรองรับหรือกองทุนที่เกิดขึ้นใน มีอัตราดอกเบี้ยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 0.50 – 12 ต่อปี และหนี้สินนอกระบบ หมายถึง หนี้สินที่กู้ยืมจากผู้มีฐานะในชุมชนในพ่อค้าในตลาดที่ปล่อยเงินกู้ มีอัตราดอกเบี้ยสูงถึงร้อยละ 36-120 บาทต่อปี สาเหตุการเป็นหนี้สินของหนี้สิน 2 ประเภทมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ สมาชิกวิจัยที่เป็นหนี้ในระบบกู้ยืมมาเพื่อลงทุนในการผลิตหรือใช้จ่ายในครอบครัวหรือเพื่อสร้างอนาคตของครอบครัวในด้านต่าง ๆ แต่สาเหตุการกู้หนี้สินที่เป็นหนี้นอกระบบเป็นการกู้มาเพื่อหมุนเงินเพื่อนำไปชำระหนี้สินในระบบ เพื่อไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามกำหนดทำให้มีหนี้สินตกค้างและเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ การจัดการหนี้สินที่ผ่านมานี้หนี้สินทั้ง 2 ประเภทขึ้นอยู่กับลักษณะการประกอบอาชีพ กล่าวคือ กลุ่มสมาชิกวิจัยที่ประกอบอาชีพทำนารอขายผลผลิตได้แล้วนำไปชำระหนี้สิน กลุ่มที่ทำอาชีพรับจ้างก็

จะสะสมเงินที่เป็นรายได้จากการรับจ้างแล้วนำไปชำระหนี้สินเมื่อครบกำหนดการชำระ และทั้ง 2 กลุ่มอาชีพถ้าเงินที่สะสมไม่เพียงพอต่อการชำระหนี้สินก็จะกู้เงินนอกระบบมาเพื่อเพื่อนำไปชำระหนี้สินในระบบและรอกู้เงินจากแหล่งเงินกู้ในระบบนำมาชำระหนี้สินนอกระบบถ้าไม่พอใช้เงินเงินก็จะชำระคืนเฉพาะดอกเบี้ย

ส่วนปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลต่อการจัดการหนี้สิน พบว่า มีปัจจัยเงื่อนไขหลายประการที่มีผลต่อการจัดการหนี้สิน กล่าวคือ ปัจจัยด้านครอบครัว เช่น จำนวนสมาชิกในครอบครัว การจัดการเงินของครอบครัว การประกอบอาชีพ กระบวนการกลุ่มที่เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อร่วมกันแก้ปัญหา เป็นต้น และแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาหนี้สินในระดับครอบครัว พบว่า มีแนวทางที่เหมาะสมหลายแนวทาง เช่น ครอบครัวจะต้องไม่กู้ยืมหนี้เพิ่ม การพึ่งตนเองมากขึ้น บันทึกรายรับ-รายจ่ายของครอบครัว ร่วมกันคิดค้นกิจกรรมเพื่อลดรายจ่าย ลดต้นทุนการผลิต ทำอาชีพเสริมรายได้ และเก็บออมเงินไม่ใช้จ่ายจนหมด

บทที่ 5

สรุปการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปการวิจัย

ชุมชนบ้านหัวเขา หมู่ที่ 10 พัฒนา เป็นชุมชนเกษตรกรรม ในอดีต ประชาชนมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติ มีวัฒนธรรมที่เกื้อกูลให้เกิดความสมดุล ปัจจุบันชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงมาพึ่งพา “เงิน” เป็นสำคัญ ความเจริญด้านวัตถุเข้ามามีบทบาทต่อชีวิตประชาชนมากขึ้น ประชาชนที่มีอาชีพเกษตรกรรมลงทุนในการผลิตสูง มีการใส่ปุ๋ยเคมี ฉีดพ่นสารเคมีรุนแรง เมื่อประสบกับภาวะขาดทุนราคาผลผลิตไม่ดีทำให้เกิดหนี้สินและกลายเป็นปัญหาที่หาแนวทางในการจัดการไม่ได้ ซึ่งที่ผ่านมาได้มีหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและโครงการเอกชนเข้ามาหนุนเสริมประชาชนในพื้นที่เพื่อจัดการปัญหาหนี้สินของประชาชนชุมชนบ้านหัวเขาหมู่ที่ 10 ทำให้เกิดบทเรียนการจัดการหนี้สิน 2 ลักษณะใหญ่ คือ

ลักษณะที่หนึ่ง ประสบการณ์การจัดการหนี้สินที่ดำเนินการโดยประชาชนที่เป็นหนี้สินเอง ตั้งแต่ระดับครอบครัวที่เริ่มด้วยการลดรายจ่ายในครอบครัว การลดต้นทุนในการผลิต รวบรวมรายได้ที่เกิดขึ้นจากการขายผลผลิตนำมาชำระหนี้สิน ในกลุ่มประชาชนที่ทำอาชีพรับจ้างก็จะสะสมรายได้ที่เกิดจากการรับจ้างเพื่อนำมาชำระหนี้สิน รวมไปถึงการกู้เงินจากแหล่งเงินกู้แหล่งอื่นมาชำระหนี้สินอีกแหล่งหนึ่ง ซึ่งเรียกอีกว่า การหมุนหนี้สิน นอกจากนั้นก็มีการรวมกลุ่มรวมตัวกันเพื่อจัดการกับปัญหาที่ต้องใช้ทุนและพลังที่มากขึ้น เช่น การผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพเพื่อทดแทนปุ๋ยเคมี การผลิตสารสมุนไพรเพื่อลดต้นทุนด้านการใช้สารเคมี เป็นต้น

ลักษณะที่สอง การเข้ามาหนุนเสริมของหน่วยงานภายนอกเพื่อให้ประชาชนที่เป็นเจ้าของปัญหาได้มีโอกาสในการเรียนรู้เพื่อจัดการกับปัญหาของตนเอง เช่น โครงการพัฒนาขององค์กรเอกชนต่าง ๆ หน่วยงานของภาครัฐระดับพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเดิมบางนางบวช สำนักงานเกษตรอำเภอ ศูนย์ศึกษานอกกระบวนและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอเดิมบางนางบวช เป็นต้น หน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้ได้เข้ามามีบทบาทในการหนุนเสริมให้กลุ่มหัวเขาหมู่ที่ 10 มีศักยภาพในการจัดการกับปัญหาด้านหนี้สินมากขึ้น

โครงการวิจัยแนวทางการจัดการหนี้สินของครอบครัว ชุมชนบ้านหัวเขาหมู่ที่ 10 ได้ตั้งคำถามวิจัยหลัก ๆ 2 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง สถานการณ์หนี้สินของครอบครัวชุมชนบ้านหัวเขาเป็นอย่างไร และมีสาเหตุจากอะไร และประการที่สอง แนวทางการจัดการหนี้สินของครอบครัวชุมชนบ้านหัวเขาที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันเป็นอย่างไร โดยมีกระบวนการวิจัยที่ได้ดำเนินการหลายกิจกรรม บางกิจกรรมจัดขึ้นหลายครั้งกว่าจะเสร็จเรียบร้อย การออกแบบกิจกรรมดำเนินการโดยพี่เลี้ยงและทีมวิจัยนำแผนงานโครงการมาพูดคุยกัน ทำความเข้าใจร่วมกันแล้วจึงกำหนดแผนปฏิบัติการ ทำความเข้าใจแผนงานวิจัย นำความเข้าใจที่เกิดขึ้นไปคุยกับสมาชิกเพื่อค้นหาปัญหาสาเหตุของหนี้สิน โดยมีข้อมูลการเป็นหนี้สินของสมาชิกเดิมที่มีในช่วงพัฒนาแผนมาเป็นตัว

ตั้งในการสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติม แล้วนำมาทบทวนพูดคุยใหม่ การจัดกิจกรรมในระยะแรกได้ข้อสรุปร่วมกันออกมาว่า เครื่องมือสำคัญที่จะทำให้สมาชิกเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กับกระบวนการวิจัยคือ การจดบันทึกการรับ-รายการจ่ายของครอบครัวและบันทึกต้นทุนการผลิตของสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม แล้วนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์สังเคราะห์ร่วมกัน พี่เลี้ยงช่วยทีมวิจัยวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลเป็นระยะๆ โดยมีทีมที่ปรึกษาคอยแนะนำเพิ่มเติม พี่เลี้ยงทำบทบาทประสานงานกับโครงการสังเคราะห์บทเรียนและศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนำเรื่องราวต่าง ๆ มาถ่ายทอดให้ทีมวิจัยและสมาชิกได้รับทราบ

กระบวนการจดบันทึกการรับรายการจ่ายของสมาชิกวิจัย ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง โครงการวิจัยได้จัดกิจกรรมสืบค้นอดีตของชุมชนหัวเขา ทั้งด้านการทำมาหากิน พัฒนาการเกิดหนี้สินและอื่น ๆ แล้วนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์ทบทวน การศึกษาอดีตทำให้สมาชิกวิจัยรับรู้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในอดีตที่อยู่อย่างพึ่งพาธรรมชาติ ทำมาหากินแบบเรียบง่าย ช่วยเหลือเกื้อกูลเอาแรงกันไม่แข่งขัน เลี้ยงดูแลลูกหลานดูแลครอบครัว มีเวลาสอนลูกหลาน ไม่รีบไม่ร้อน อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม ใช้เงินอย่างประหยัดไม่ฟุ่มเฟือย ข้าวของทำได้เอง ไม่ค่อยขายมักใช้วิธีแลกเปลี่ยนกัน ปลูกพืชผักกินเอง ปลูกข้าวเก็บไว้ทำพันธุ์และเก็บไว้กินเอง ไม่ต้องซื้อข้าวสาร การเจ็บป่วยรักษาโดยใช้หมอพื้นบ้าน เมื่อทบทวนเปรียบเทียบกับปัจจุบันพบว่ามีความแตกต่างเปลี่ยนแปลงไปมากมาย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเริ่มทีละน้อย เมื่อนำข้อมูลมาทบทวนเปรียบเทียบ ทำให้พบว่า ประชาชนหัวเขาหมู่ที่ 10 ปัจจุบันการทำมาหากินแบบรีบร้อน แข่งขันกับเวลา ขาดความสามัคคี การช่วยเหลือเอาแรงกันหายไป ต่างคนต่างอยู่ต่างทำ ความเจริญที่เกิดขึ้นทำให้ใช้จ่ายเงินมากฟุ่มเฟือย ข้าวของราคาแพง การแลกเปลี่ยนไม่มี ต้องซื้อทุกอย่าง ข้าวที่ผลิตได้ไม่เก็บพันธุ์ซื้อข้าวสารกิน ผักไม่ปลูกกินเอง สิ่งแวดล้อมเสียหาย ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล ผู้คนทำลายธรรมชาติมากขึ้น โรคพืชเกิดระบาดต้องใช้สารเคมีอย่างรุนแรง ทำลายสุขภาพผู้ใช้ การทำนาต้นทุนสูง ดูได้จากข้อมูลที่จดบันทึกค่าใช้จ่ายสูง การดูแลลูกหลานไม่ค่อยมีเวลาสอน การศึกษาพ่อแม่ต้องการให้ลูกเรียนสูง ต้องใช้เงินมาก เป็นต้น

ทีมวิจัยได้นำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเพื่อนำมาปรับใช้กับชีวิตปัจจุบัน ทำให้สมาชิกวิจัยเห็นความสำคัญของกิจกรรมรวมกลุ่ม ในที่สุดจึงเกิดกิจกรรมขึ้น เช่น การทำปุ๋ยรวมกัน ทำของใช้ในครัวเรือนรวมกันและนำกิจกรรมหรือผลการพูดคุยระหว่างการทำกิจกรรมนากลับไปใช้ในครอบครัวตนเองและบางครอบครัวก็นำไปปฏิบัติเพื่อลดรายการจ่ายของครอบครัว เช่น การปลูกผักกินเอง การปลูกข้าว ปลูกผัก การลดต้นทุน ทำของใช้เอง

กิจกรรมศึกษาดูงานที่โครงการวิจัยได้จัดขึ้น เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่สร้างการเรียนรู้แก่สมาชิกวิจัยได้เป็นอย่างดี หลังจากกลับจากศึกษาดูงานแล้วสมาชิกได้นำกลับมาทบทวน เลือกเอากิจกรรมที่เหมาะสมกับตนเองและชุมชนมาทดลองทำ เช่น การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การทำกิจกรรมอื่นในครัวเรือนตนเอง เป็นต้น

กิจกรรมการขยายผลที่เกิดขึ้นจากการวิจัย มีศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี มาร่วมกิจกรรมด้วยเป็นกิจกรรมต่อยอดงานในพื้นที่ที่นำประสบการณ์ความเปลี่ยนแปลงตนเองของสมาชิกวิจัยหลังจากผ่านการจัดบันทึกรายรับรายจ่ายของนางแดงอ่อน แซ่มกลื่น มาเล่าให้สมาชิกวิจัยและผู้สนใจอื่น ๆ ได้รับฟัง กิจกรรมที่จัดขึ้นมีคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงเข้าร่วมทั้งจากหมู่ที่ 10 หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 6 และ หมู่ที่ 1 รวมกว่า 150 คน ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เรียนรู้การทำของใช้ในครัวเรือนไปด้วย

กิจกรรมสรุปผลการวิจัยก็เป็นกิจกรรมที่ทีมงานนำข้อมูลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมตั้งแต่ต้นจนจบโครงการมาช่วยกันสรุปผลว่า กระบวนการวิจัยที่ได้ดำเนินการเกิดผลในด้านใดบ้าง ซึ่งผลที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนประการหนึ่ง คือ ทีมวิจัย 5 คน ได้ฝึกทักษะการจดบันทึก ทักษะการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล การทำงานเป็นทีม การรวมกลุ่มกันทำกิจกรรม การทดลองปฏิบัติในสิ่งที่ได้รับอบรมมา การนำเสนอผลงานต่าง ๆ ฯลฯ สิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้ทีมวิจัยแต่ละคนไม่เคยได้รับรู้หรือฝึกทำมาก่อน เมื่อได้ลงมือทำก็มีพัฒนาการมากขึ้น

กิจกรรมการออมเงิน เป็นกิจกรรมรวมกลุ่มที่เป็นเวทีให้สมาชิกได้ช่วยกันคิดช่วยกันทำกิจกรรม เกิดการออมเงินเพื่อจัดการหนี้สินตนเอง เกิดการทบทวนหนี้สินตนเองและรับรู้ปัญหาตนเอง รู้สาเหตุของการเกิดหนี้สิน

ผลที่เกิดขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือ ทีมวิจัยที่ได้ร่วมกันคิดร่วมกันทำ เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านการจัดการเงินของครอบครัวในทางที่ดี จากเดิมที่สามีภรรยาเก็บเงินแยกกันเปลี่ยนมาเป็นใช้จ่ายเงิน เก็บออมเงินกระเป๋าคู่เดียวกัน พยายามสอนบุตรหลานมากกว่าเดิม มีการแบ่งเวลาให้ครอบครัวและลูกมากขึ้น ปลุกฝึกกินเอง ประหยัดการใช้จ่ายมากขึ้น

ผลการวิจัยแนวทางการจัดการหนี้สินของครอบครัว ชุมชนบ้านหัวเขา จากการศึกษาสมาชิกวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านหัวเขามีหนี้สิน 2 ประเภทใหญ่ คือ หนี้สินในระบบ หมายถึง หนี้สินที่ประชาชนกู้จากสถาบันการเงินที่มีกฎหมายรองรับหรือกองทุนที่เกิดขึ้นใน มีอัตราดอกเบี้ยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 0.50 - 12 ต่อปี และหนี้สินนอกระบบ หมายถึง หนี้สินที่กู้ยืมจากผู้มีฐานะในชุมชนในพ่อค้าในตลาดที่ปล่อยเงินกู้ มีอัตราดอกเบี้ยสูงถึงร้อยละ 36-120 บาทต่อปี สาเหตุการเป็นหนี้สินของหนี้สิน 2 ประเภทมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ สมาชิกวิจัยที่เป็นหนี้ในระบบกู้ยืมมาเพื่อลงทุนในการผลิตหรือใช้จ่ายในครอบครัวหรือเพื่อสร้างอนาคตของครอบครัวในด้านต่าง ๆ แต่สาเหตุการกู้หนี้สินที่เป็นหนี้นอกระบบเป็นการกู้มาเพื่อหมุนเงินเพื่อนำไปชำระหนี้สินในระบบเพื่อไม่สามารถชำระคืนได้ตามกำหนดทำให้มีหนี้สินค้ำค้างและเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ การจัดการหนี้สินที่ผ่านมานี้หนี้สินทั้ง 2 ประเภทขึ้นอยู่กับลักษณะการประกอบอาชีพ กล่าวคือ กลุ่มสมาชิกวิจัยที่ประกอบอาชีพทำนารอขายผลผลิตได้แล้วนำไปชำระหนี้สิน กลุ่มที่ทำอาชีพรับจ้างก็จะสะสมเงินที่เป็นรายได้จากการรับจ้างแล้วนำไปชำระหนี้สินเมื่อครบกำหนดการชำระ และทั้ง 2 กลุ่มอาชีพถ้าเงินที่สะสมไม่เพียงพอต่อการชำระหนี้สินก็จะกู้เงินนอกระบบมาเพื่อนำไปชำระ

หนี้สินในระบบและรอกู้เงินจากแหล่งเงินกู้ในระบบนำมาชำระหนี้ นอกกรอบถ้าไม่พอใช้เงินเงินก็จะชำระคืนเฉพาะดอกเบี้ย

ส่วนปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลต่อการจัดการหนี้สิน พบว่า มีปัจจัยเงื่อนไขหลายประการที่มีผลต่อการจัดการหนี้สิน กล่าวคือ ปัจจัยด้านครอบครัว เช่น จำนวนสมาชิกในครอบครัว การจัดการเงินของครอบครัว การประกอบอาชีพ กระบวนการกลุ่มที่เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อร่วมกันแก้ปัญหา เป็นต้น และแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ปัญหานี้สินในระดับครอบครัว พบว่า มีแนวทางที่เหมาะสมหลายแนวทาง เช่น ครอบครัวจะต้องไม่กู้ยืมหนี้เพิ่ม การพึ่งตนเองมากขึ้น บันทึกรายรับ-รายจ่ายของครอบครัว ร่วมกันคิดค้นกิจกรรมเพื่อลดรายจ่าย ลดต้นทุนการผลิต ทำอาชีพเสริมรายได้ และเก็บออมเงินไม่ใช้จ่ายจนหมด

ปัญหาอุปสรรค

การดำเนินการวิจัยของโครงการแนวทางการจัดการหนี้สินของครอบครัวชุมชนบ้านหัวเขา หมู่ที่ 10 มีปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับทีมวิจัย

- 1.1 ทีมวิจัยขาดความรู้ความเข้าใจ บทบาทหน้าที่ตนเอง
- 1.2 ทีมวิจัยบางรายมีงานประจำส่วนตัวทำให้มารับผิดชอบร่วมทีมน้อยและ

กระบวนการเรียนรู้ไม่ทันเพื่อน

2. ปัญหาเกี่ยวกับสมาชิกวิจัย

- 2.1 สมาชิกบางรายไม่ค่อยเข้าร่วมประชุมและมีส่วนร่วมในการจัดเวทีเรียนรู้เพื่อแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่าง ๆ น้อยเกินไป
- 2.2 สมาชิกบางรายมีอายุมากเขียนหนังสือไม่ได้ใช้ลูกหลานเขียน บางครั้งข้อมูลอาจคลาดเคลื่อนบ้าง

3. ปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการวิจัย

- 3.1 การจัดกิจกรรมต้องดูสถานการณ์ไม่ควรรัดข้าซ้อนหรือนัดประชุมตรงกับกิจกรรมที่อื่นทำให้กระบวนการขาดความต่อเนื่อง
- 3.2 การขัดแย้งกันของคนในชุมชน ถ้าพบปัญหาแบบนั้นไม่ควรจัดกิจกรรม

ข้อเสนอแนะ

1. ความต่อเนื่องของกิจกรรมที่ดำเนินการไม่ควรหยุดชะงัก ควรดำเนินโครงการให้เชื่อมโยงประสานอยู่ตลอดและต้องติดตามเป็นระยะโครงการจะมีประสิทธิภาพมาก

ภาคผนวก

รายชื่อผู้เข้าร่วมวิจัยทั้งสิ้น

1. ทีมวิจัย จำนวน 5 คน ได้แก่

1.1 นางแดงอ่อน แซ่มกลี้ม 24 หมู่ที่10 ตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี อาชีพทำนา เนื้อที่ทำนาตั้งอยู่ในตำบลหัว เขาของตนเอง 17 ไร่ เช่า 15 ไร่ตำแหน่งเป็น เหมอญญิกกลุ่มเป็นทีมวิจัยโครงการ

1.2 นางทองออม กฤษณา 29/2 หมู่ที่ 10 ตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี ตำแหน่งในกลุ่มและเป็นทีมวิจัยโครงการ

1.3 นางลัดดา โพธิฤทธิ์ 33/1หมู่ที่ 10 ตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี อาชีพ ทำนา เนื้อที่ดินเอง3 ไร่ 26 ไร่ทำนาตั้งอยู่ในตำบลหัวเขา เป็นคณะกรรมการกลุ่ม และเป็นทีมวิจัยโครงการ

1.4 นางนิรันดร์ พวงมาลี 8 หมู่ที่10 ตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี อาชีพทำนา ทำสวนมะม่วง รับจ้างทั่วไป เนื้อที่ดินเอง 10 ไร่ เช่า 10ไร่ทำเกษตรตั้งอยู่ในตำบลหัวเขารับตำแหน่งรองประธานกลุ่มและเป็นทีมวิจัยโครงการ

1.5 นางสาวอดิชา เขเงิน29 หมู่ที่10 ตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี อาชีพรับจ้างทำความสะอาด อบต. ตำบลหัวเขา เป็นสมาชิกกลุ่มและร่วมเป็นทีมวิจัย

2. สมาชิกวิจัย จำนวน 9 คน ได้แก่

2.1 นางเกลียว แซ่มกลี้น 23 หมู่ที่10ตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี อาชีพทำนา เนื้อที่ดินเอง 25 ไร่ ตั้งอยู่ตำบลหัวเขา รับตำแหน่งประธานกลุ่มและเป็นผู้ร่วมทีมวิจัยโครงการ

2.2 นางสาวอิง รอดบำรุง 28 หมู่ที่10 ตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี อาชีพ จะเริ่มทำนาในฤดูกาลจะถึงปีนจันแล้งหลาน เนื้อที่นาตนเอง 7 ไร่ ตั้งอยู่ในตำบลหัวเขา เป็นสมาชิกกลุ่มและผู้ร่วมวิจัยโครงการ

2.3 นางบังเอิญ วงษ์สุวรรณ 7 หมู่ที่ 10 ตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี อาชีพ ทำนา เนื้อที่ดินเอง 15 ไร่ เช่า 15 ไร่ ตั้งอยู่ตำบลหัวเขา ตำแหน่งกรรมการและผู้ร่วมวิจัยโครงการ

2.4 นางพะนอ เกตุแก้ว 26 หมู่ที่10ตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี อาชีพทำนาเนื้อที่ดินเอง15 ไร่ เช่า 25 ไร่ ตั้งอยู่ตำบลหัวเขา ตำแหน่งสมาชิกกลุ่มและผู้เข้าร่วมวิจัยโครงการ

2.5 นางประดับ น้ำแก้ว 33 หมู่ที่10 ตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี อาชีพ ทำนา เนื้อที่ดินเอง5 ไร่ เช่า18 ไร่ตั้งอยู่ตำบลหัวเขา ตำแหน่ง สมาชิกกลุ่มและเข้าร่วมวิจัยโครงการ

2.6 นางน้ำอ้อย หอมไม้หาย 30/1 หมู่ที่ 10 ตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี อาชีพ ทำนา เนื้อที่ตนเอง 10 ไร่ เข้า 20 ไร่ ตั้งอยู่ในตำบลหัวเขา ตำแหน่ง สมาชิกกลุ่มและผู้เข้าร่วมโครงการฯ

2.7 นางมะลิ รอดบำรุง 30 หมู่ที่ 10 ตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี อาชีพ ทำนา เนื้อที่ตนเอง 10 ไร่ เข้า 20 ไร่ ตั้งอยู่ในตำบลหัวเขา ตำแหน่ง สมาชิกกลุ่มและผู้เข้าร่วมโครงการฯ

2.8 นางละออง พูลเพิ่ม 26 หมู่ที่ 10 ตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี อาชีพ ทำนา เนื้อที่ตนเอง 5 ไร่ ดูแลประจำ

2.9 นางระหว่า น้ำแก้ว หมู่ที่ 10 ตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี อาชีพทำนา มีเนื้อที่ตนเอง 5 ไร่

2.10 นางสาวบำรุง ชุมทอง 7 หมู่ที่ 10 ตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี

2.11 นางสาวอริสา สุกระศิลป์ หมู่ที่ 10 ตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี

3. ที่ปรึกษาโครงการ ได้แก่

3.1 นางสาวอาภรณ์ ธรรมรัตน์ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนอำเภอเดิมบางนางบวชดูแลประจำตำบลหัวเขา ตำแหน่งที่ปรึกษาโครงการฯ

3.2 นางขวัญธนา พวงรัตน์ ครูสอนศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเดิมบางนางบวช พนักงานราชการ ประจำตำบลหัวเขา ตำแหน่งที่ปรึกษาโครงการฯ

4. ที่เลี้ยงที่มิจัย คือ นางบุญยัง จันทร์ลอย 32 หมู่ที่ 10 ตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี อาชีพ ทำนา

ข้อมูลรายรับ - รายจ่ายและต้นทุนการผลิตของครอบครัวสมาชิกวิจัย

การจดบันทึกที่รับจ่ายของสมาชิกและทีมวิจัย รวม 14 คน มีรายละเอียดผลการบันทึก
รายรับ - รายจ่าย ดังตาราง

รายรับ - รายได้ใน 4 เดือน			รายจ่าย	การลงทุน
นางลัดดา	โพธิ์เงิน	450,000	50,880	619,372
นางประดับ	น้ำแก้ว	200,000	22,420	136,512
นางพะนอ	เกษตรแก้ว	300,000	23,679	103,100
นางละว้า	น้ำแก้ว	63,000	17,000	28,130
นางน้ำอ้อย	หอมไม่หาย	440,000	32,832	220,580
นางแดงอ่อน	แช่มกลีน	594,895	94,629	187,380
นางสะอาด	ขาวเงิน	96,000	6,521	-
นางเกลียว	แช่มกลีน	311,800	9,738	113,500
นางทองออม	กฤษณา	362,400	23,120	821,904 ค้าขาย
นางละออง	พูลเพิ่ม	350,000	151,035	119,780
นางสะอึ่ง	รอดบำรุง	172,000	49,527	36,200
นางนิรันดร์	พวงมาลี	136,000	34,628	120,000
นางมะลิ	รอดบำรุง	416,000	13,574	128,030
นางบำรุง	ชุมทอง	32,500	13,048	-
รวม		3,925,411	542,631	2,634,488
รวม			3,177,119	